

שיטת אדמו"ר הזקן בשיעור הגריס לטהרת כתמים.

אייר, ה'תשע"ו

לכבוד הרה"ג הרה"ח ר' יקותיאל פרקש שליט"א.

שלום וברכה, כראוי למעכת"ר

ראיתי בספרו החשוב והמפורסם 'טהרה כהלכה', המסייע רבות בדיני טהרת המשפחה, בפרט לשלוחים בערי השדה כמונו.

בפרק שני, סעיף ד' סעיף קטן א' כותב כת"ר:

"לשיטת אדה"ז" לשיעור גריס עיגול שקוטרו הוא עד 16.5 מ"מ.

ובשה"ג הערה 8 כותב:

בשוע"ר שם (סעיף יג) כתב את השיעור שבשוע"ת מעיל צדקה (שהוא בין 19 ל-20 מ"מ), אך בשוע"ת שארית יהודה (מאחיו הגה"ח מהרי"ל מיאנאוויטש סי' יא) ובשוע"ת צמח צדק יורה דעה (סי' קב), כתבו שחזר בו והורה לבדוק לפי צפיפות השערות וכו' וכו' עיין שם. ולמעשה "היה משער במטבע הנקרא פיאטצ"ק של כסף שהיה בימי הקיסרית". וראה בספר מדות ומשקלות של תורה (עמ' שע-שעא, הערה 71) שחקר ודרש אחר כל מיני מטבעות המובאים בחז"ל ובפוסקים, והצליח למצוא את המטבע הנ"ל, ואף מביא בסוף הספר צלום של מטבע זה, ומברר שקוטרו 16.5 מ"מ, והעתקנו צלום המטבע בסוף פרק זה.

ובשוע"ת צמח צדק בשער המילואים שבסוף חלק חו"מ (עמוד ד בשוה"ג) הובאה תשובת הגה"צ מהרי"ן בן הצמח צדק, המופנית אל הגה"צ מהארנאסטייפלא בעל "חיבור לטהרה" (חתן הגה"ק הדברי חיים מצאנז), אשר שאלו איך לנהוג בזה הלכה למעשה. ומשיב לו "בדבר שיעור הגריס.. ודיברתי בזה עם כבוד אאמו"ר שי"נ (אדמו"ר הצמח צדק) כעת, ואמר לי ששיעור הגריס היו משערים במידת פאלישקע של פולין וכו'". ובספר מידות ומשקלות של תורה (שם) חקר גם אחר מטבע זו, והעלה שזו שהוטבעה בימי הצאר ניקולאי הראשון היתה בקוטר 17 מ"מ. ועל פי כל האמור כתבנו השיעור בפנים. אלא שלענין בדיקות החמרנו לקוטר 16.5 מ"מ, ואילו לענין "כתמים" דרבנן – בפרק הבא – הקלנו עד לקוטר 17 מ"מ.

ובדבר השיעור שב"שיעורי תורה" להגרא"ח נאה, ראה מש"כ ב"ביאורים" שבסוף הפרק (אות ב). ושם התייחסנו גם לדברי החז"א בקונטרס השיעורים שדחה את שיעור אדה"ז, והוכחנו שברור שלא היה למראה עיניו הדברים במקורם, אלא מה שנעתק במקום כל שהוא בקצרה. וכל מה מה שהקשה, יישבנו שם בפשטות – עיין שם!¹

וכן מציין בביאורים בספרו לפרק שני:

לטהרת הכתמים: ראה בהערה 8 שהארכנו בהעתקת ובירור שיטתו – והבאנו ממה שנתברר ללא ספק ששיעורו הוא כ 17 מ"מ.

והנה הגר"ח נאה בספרו שיעורי תורה (סי' ג הערה נא) כותב: "והנה לא עלתה בידי להשיג מטבע פיאטצ"ק, אך לפי מה שרשום בזכרוני וכן דיברתי עם רבנים מרוסיה, שהוא בערך 14-15 מילימטר".

אלא שכמובן שכעת שזכינו להשיג המטבעות ששיערו בהם, ולדעת את גודלם המדויק (וכפי שכתבנו בהערה שם) – הרי שעלינו לנהוג בהתאם לכך. ומה שאמרו לו הרבנים מרוסיה על גודל המטבע, הוא כן כפי שהיה גודלו בתקופה האחרונה (החל מימי הצאר ניקולאי השני וכו')² – ואכמ"ל יותר. עכ"ל.³

ולא זכיתי לרדת לסוף דעתו ושיטתו בזה שכותב ששיעור הגריס הוא 17 מ"מ לענין כתמים דרבנן, כי כפי שנוכיח לקמן – הגריס והמטבעות שסמכו עליהם אדמו"ר הזקן – **'פיאטצ"ק של כסף שהיה בימי הקיסרית'** – והצמח צדק – **'פאלישקע של פולין'**, הוא **14 מ"מ**. והנ"ל הוא לאור העובדה שכעת ישנם בידינו הרבה מידע ופרטים שעד עתה היו נחלת יחיד, והיה קשה לברר בדיוק העובדות והמטבעות שדיברו עליהם הפוסקים, והרבה סמכו על "כלי שני" לבסס שיטתם וכמו שנוכיח לקמן.

1. אע"פ שדברי כת"ר שם בדחיית דברי החז"א מתוקים מדבש בטוב טעם ודעת בחמש סעיפיו, רציתי להעיר שמשום מה לא הזכיר את דברי הגר"ח נאה שהקדימו להשיג על החז"א בטעמים אחרים – גם בשיעורי תורה! בסוף סימן ג' סעי"ק כ"ח, וכן ביותר אריכות בספרו 'שיעורי מקוה' עמ' פב, וכן בשיעורי ציון סי' ט. ובכמה ענינים כיון כת"ר לדבריו שכבר נאמרו. עיי"ש

2. רציתי כאן להעיר שני הערות: א. מש"כ **"ומה שאמרו לו הרבנים מרוסיה על גודל המטבע, הוא כן כפי שהיה גודלו בתקופה האחרונה (החל מימי הצאר ניקולאי השני וכו')"** – המציאות היא שונה ממש"כ, היות וכבר קרוב למאה שנה לפני כן המטבע המודבר כאן פיאטצ"ק-מטבע קטן של 5 קופיקות מכסף, הוטבע כבר בקוטר 14 מ"מ ו-15 מ"מ כבר משנת 1810: מימי אלכסנדר הראשון – משנת 1810 בקוטר 15 מ"מ, ואח"כ בימי הצאר ניקולאי הראשון משנת 1826-1831 בקוטר 15 מ"מ, ועוד הפעם אותו מטבע עם עיצוב חדש משנת 1832-1854 בקוטר 14 מ"מ. וכן ע"י אלכסנדר השני משנת 1855-1881 בקוטר 15 מ"מ. וכן נמשך ע"י אלכסנדר השלישי משנת 1882-1893 בקוטר 15 מ"מ, וכן ע"י הצאר ניקולאי השני משנת 1897-1917 בקוטר 15 מ"מ.

ובאמת אותו המטבע פיאטצ"ק של 5 קופיקות מכסף מזמן הכי קרוב להגר"ח נאה שכותב **"והנה לא עלתה בידי להשיג מטבע פיאטצ"ק, אך לפי מה שרשום בזכרוני וכן דיברתי עם רבנים מרוסיה, שהוא בערך 14-15 מילימטר"** דומה ממש לקוטר המטבע למסקנתינו לברר שיטת הגריס.

ב. וכן מש"כ ב"מידות ומשקלות של תורה" פרק קמ"ו הערה 17 כפי שהבאתי דבריו בשלמותם בהערה 4 לקמן: **"[מטבעות כאלו הוטבעו גם בתקופת פאולעל הראשון (תקנ"ו-ס"א) בקוטר 17 מ"מ, ומימי אלכסנדר הראשון (תקס"א-תקפ"ה) ועד סוף ימי המלוכה הם היו בקוטר 15 מ"מ]**". לכאורה דבריו לא מדויקים, כי משנת 1832-1854 הם היו בקוטר 14 מ"מ. (וראה בהוספות ומראי מקומות להנ"ל בסוף המאמר)

3. וכן ציינו לדבריו ומידות ומשקלות של תורה' בשו"ע אדמו"ר הזקן, סימן ק"צ סעי' ו' בהערה צג.

לעניות דעתי, כת"ר נסמך בשיעור הגריס בספרו "טהרה כהלכה", יותר מכפי הנצרך, על מחבר הספר "מידות ומשקלות של תורה" הרה"ג ר' יעקב גרשון וייס בפרק קמ"ו, (ולהבהרת הדברים העתקתי את דבריו בשלמות בהערה)⁴, שרוצה להוכיח ששיטת אדמו"ר הזקן בשיעור הגריס הוא 17 מ"מ על סמך חקירה ודרישה שעשה, בפרט ע"י ספר המטבעות 'גר"ק' שנדפס בשנת 1971 הנקרא A Guidebook to Russian Coins 1725-1970 by Robert P. Harris - ר"ת מאנגלית-גר"ק.

הספר "מידות ומשקלות של תורה" הודפס בתשמ"ה, ומאז ועד עתה - ישנם בידינו כו"כ פרטים ופרטי פרטים, ועשרות ספרים ומחקרים על הנושא כפי שאציין לקמן בהוספות, וגם מידע שכפי הנראה לא היה בידי של המחבר הנ"ל, השופכים אור חדש נגד מסקנתו וההולכים בעקבותיו.

כפי הנראה, שיטת הגרא"ח נאה ופסקו בשיעורי תורה סי' ג', סעיף כ' ס"ק 2 וס"ק 6 שכתב בשיעור הגריס לשיטת אדמו"ר הזקן **"הוא לא יותר מערך 14 מ"מ וכן עיקר"**.

ובהערה נ"א הוסיף:

"ענין הערה נ', והנה לא עלתה בידי להשיג מטבע פיטאצאק, אך לפי מה שרשום בזכרוני וכן דיברתי עם רבנים מרוסיה שהוא בערך 14-15 מ"מ". ע"כ.

ועל-פי כמה וכמה עובדות, ועל יסוד חקירה ודרישה של המטבעות הנ"ל מאותן השנים, ולימוד קצת היסטוריה ודברי הימים, ופרטים חשובים על אופן הטבעת מטבעות מאותו הזמן - נראה בעליל שהמטבע שאדמו"ר הזקן והצ"צ מציניים לשיעור הגריס הוא 14 מ"מ. 'והנח להן לישראל אם אין נביאים הן בני נביאים הן'.

4. העתק מספר "מידות ומשקלות של תורה" פרק קמ"ו הערה 17: "...לכן חזר בו אחיו, הגרש"ז מלאדי, ממה שהביא בשו"ע שלו את שיעור הגריס של המעיל צדקה, וצוהו לבדוק לפי צפיפות השערות בגוף. כך יצא להם שהגריס שוה למטבע שנקרא 'פיטאצאק' [פיטאצ'וק=חמשון, כלומר מטבע קטן של 5 קופיקות] של כסף שהיתה בימי הקיסרית.

מטבעות כסף של 5 קופיקות לא הוטבעו בימי הקיסרית יקטרינה השנייה ולא בימי פיוטר השלישי שמלך במשך שנה בין שלטון אליזבת לשלטון יקטרינה. אבל מאחר ובעל שארית-יהודה כתב **"שהיתה בימי הקיסרית"** ולא כתב **"של הקיסרית"**, כפי שכתב לגבי הגי"ש, נראה שמדובר במטבע שהיה **במחזור** בימיה אף שיתכן שהוטבע לפני כן. כוונתו כנראה למטבעות כסף של 5 קופיקות שהוטבעו בשנים 1755-1761 (תקט"ו-כ"א) בימי הקיסרית אליזבת, וקטרס היה, לפי גר"ק, 16.5 מ"מ [מטבעות כאלו הוטבעו גם בתקופת פאולעל הראשון (תקנ"ו-ס"א) בקוטר 17 מ"מ, ומימי אלכסנדר הראשון (תקס"א-תקפ"ה) ועד סוף ימי המלוכה הם היו בקוטר 15 מ"מ]

בשיעורי תורה (סימן ג' הערה נ' לקראת סוף מספר 2) מובאים דברי ר' ישראל נח בשם בעל הצ"צ, שאמר שאת הגריס "היו משערים במדת פאלישקא של פולין". פולישקא הוא שם רוסי למטבע של רבע קופיק, והכוונה כנראה לפאלישקא של תחילת ימי ניקולאי הראשון. אז היה קוטר (לפי גר"ק) 17 מ"מ. אח"כ הוקטן ל-14 מ"מ (על מטבעות הפאלישקא מהסוג הראשון מוטבעים סימני המטבעה של יקטרינהבורג, פטרסבורג, או סוזון. מהסוג השני יש גם כאלו הנושאים את סימן המטבעה של ורשה, אבל רחוק בעיני שאלו האחרונים יקראו משום כך "של פולין", מה עוד שמדת הסוג האחרון קטנה משל הפיטאצ'אק שהיה בימי הקיסרית, ואיני יודע מפני מה יוחז לפאלישקע המוזכר בדברי ר' ישראל נח השם "של פולין"). בימי יקטרינה השנייה היה קוטרו 18 מ"מ, ובימי פאולעל ואלכסנדר 20 מ"מ".

כידוע זכינו לדברי רבותינו נשיאינו בתיאור המטבע לשער גודל הגריס, באופן של "דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו".

המקור הראשון הם דברי אדמו"ר הזקן שהובאו דבריו בשו"ת שארית יהודה סי' י"א:

....שמעתי מפי קדשו שחזר בו....ואח"כ עשיתי עיגול כערך הריבוע ועלתה מידת הגריס כמידת מטבע (פיטאצ'אק) של כסף שהיתה בימי הקיסרית שהכל מידה אחת וקבל ממני מידה זו. ותמיד היתה בידו מטבע פיטאצ'אק לשער בו.....".

והמקור השני – דברי הצמח צדק בשו"ת או"ח סי' ק"ח בשה"ג, וכן בפסקי דינים יו"ד סי' ק"צ סעי' ה', וכן הובאו דבריו בשו"ת מהרי"ש לר' ישראל יעקב יעב"ץ מקרעמענטשוק סי' ו' - תשובת ר' ישראל נח בן הצמח צדק:

"..... בדבר שיעור כגריס מש"כ בשארית יהודה כמידת פיטאצ'אק של כסף שהיתה בימי הקיסרית, דודאי כוונתו שהיתה גדולה יותר מהפיטאצ'אק כעת, ודיברתי גם בזה עם כאדמו"ר שי"נ כעת ואמר לי, ששיעור כגריס היו משערים במידת פאלישקע של פולין אך איני יודע אם הוא בנמצא עתה מטבע זו".

בהבא לקמן, נוכיח ששני המטבעות הנ"ל "הפיטאצ'אק" ו"הפאלישקע של פולין" הם 14 מ"מ (כפי ששתי מטבעות אלו ממש הם ברשותי וסיפקתי צילום המטבעות בסוף המאמר בהוספות) ושדבריהם מדויקים להפליא.

ובהקדם: זמן חי אדמו"ר הזקן בעלמא דין הוא מ- 1745-1812. תק"ה-תקע"ג.

מטבע ה"פיטאצ'יק (פיטאצ'וק=חמשון). מטבע קטן של 5 קופיקות) של כסף" הוטבע בכו"כ בתי טביעת מטבעות (MINT) ברוסיה ובכו"כ זמנים וכן ע"י כו"כ קיסרי רוסיה אח"כ, אך כיוון שהשארית יהודה מציין למטבע שהיה "בימי הקיסרית" (כמו שמציין בעל "מדות ומשקלות של תורה" בספרו) מדובר במטבע שהיה בזמן הקיסרית יליזבטה פטרובנה שמלכה מ- 1741-1761 כי רק בזמנה הוטבע המטבע הנ"ל **מכסף**, ולא בימי יקטרינה השנייה שמלכה מ-1762-1796 ולא בימי הקיסר פטר השלישי שמלך במשך פחות משנה בין 2 הקיסריות הנ"ל בין השנים 1761-1762.

המטבע **פיטאצ'אק** הנ"ל העשוי מכסף הוטבע בבית טביעת מטבעות בפטרבורג במשך השנים 1755-1761 כמו שמובא בכל ספרי מטבעות מהימים ההם מרשומות הממשלה דאז, וכמו שהעתיקתי מכו"כ ספרים שתחת ידי בסוף המאמר שנעזרתי בהם וגם הבאתי תצלומים מאותם הספרים:

בשנת	1755	הוטבעו	540,000 מטבעות
בשנת	1756	הוטבעו	905,000 מטבעות
בשנת	1757	הוטבעו	3,577,000 מטבעות
בשנת	1758	הוטבעו	3,577,000 מטבעות
בשנת	1759	הוטבעו	881,800 מטבעות
בשנת	1760	הוטבעו	420,000 מטבעות
בשנת	1761	הוטבעו	300,000 מטבעות

ובאמת, המטבע **פיטאצאק** הנ"ל וכמו שכת"ר הביא תצלום מטבע זה בספרו עמוד ל"ד - שיעורו הוא 16.5 מ"מ וכפי שנמצא בספר הנ"ל (גר"ק) שבעל "מידות ומשקלות של תורה" וכת"ר מציין, אך **דא עקא** ובמחכ"ת "מידות ומשקלות של תורה", שכנראה מחוסר ידיעת פרטי פרטים, שכעת זה בהישג יד, בפרט ע"י האינטרנט וגישה לכו"כ ספריות ברחבי העולם וברוסיה, וספרים וקטלוגים, תמונות ומחקרים וכו', לא הזכיר בספרו פרט מאד חשוב - **שרק** במשך שני השנים 1755-1756 הוטבע מטבע זה בקוטר 16.5 מ"מ ואח"כ במשך חמש שנים הבאות הוטבע אותו המטבע ממש בזמן אותה קיסרית יליזבטה פטרובנה הנ"ל בקוטר של 14 מ"מ!!⁵

וכדי לוודא בוודאות מוחלטת את המוזכר לעיל, באופן של 'אינה דומה שמיעה לראיה', הצלחתי להשיג בהרבה סיעתא דשמיא וגם לקנות את המטבע הנ"ל יקר המציאות מאותם השנים - אחד משנת 1758 ואותו המטבע משנת 1759, ושניהם בקוטר של **14 מ"מ** וישנם תחת ידי! (ראה התצלום בסוף המאמר בהוספות). מדובר באותו מטבע מכסף ומאותה קיסרית!!

בהשקפה ראשונה היה זה אצלי קצת פלא, שמחבר "בעל מידות ומשקלות של תורה" עם כל האריכות הכי גדולה ומחקרו העמוק והמקיף בעניני שיעורי תורה ומטבעות בכללות וכו', והנוגע לענינינו בנושא זה - הערתו בשיעור הגריס לשיטת אדמה"ז - לא הזכיר פרט חשוב זה **שרובא דרובא דמטבעות הפיטאצ'ק במשך רוב השנים הוטבעו בגודל 14 מ"מ!!**

5. מעניין להבהיר, שאחת הסיבות המובאות לשינוי הקוטר מ- 16.5 מ"מ לקוטר 14 מ"מ שהובאו בספרי מטבעות דרוסיה וספרי היסטוריה וכו' הן - כי המטבע בגודל 16.5 מ"מ היה מאד דק וצונן. ובמשך הזמן, דקות המטבע עלולה לגרום לנזק בלתי הפיך לקוביית הטבעת המטבע (קוביית הטבעת המטבע היא אחד משני החלקים המתכתיים המשמשים להכות על המטבע, אחד לכל צד של המטבע. כל קובייה מכילה גרסה הפוכה של התמונה). לכן הוחלט להטביע את אותו מטבע עם אותו משקל כסף אבל **יותר עבה**. וכמו שהבאתי המראי מקום לזה בסוף המאמר בעמ' 30 ותצלום מהספרים שכתבו כל זה.

אלא כנראה בפשטות, הוא תלה את מסקנתו בספר הגר"ק הנ"ל שישנו תח"י, שאכן ספר זה הוא ידוע אצל אוספי (אבל לא כ"כ אצל חוקרי) מטבעות, וקשה להשיגו כי כבר אזל מן השוק לגמרי, אבל הוא ספר מדריך ואומדן מחיר שמציין בכל ספרו כמה השווי של כל מטבע רוסי בדולרים בשנת הדפסתו ב-1971 ואח"כ בשנת 1981, ואינו מציין את כל הפרטים ופרטי פרטים בנוגע למטבעות.

ולכן כמו שציינתי בהוספות תצלום מספר זה בעמוד 42, רואים איך 'בחדא מחתא' הוא מביא את אותו קוטר מטבע הפיטאצאק בכל השנים 1761-1755 בעל 16.5 מ"מ, אע"פ שהמציאות היא שונה לגמרי.

הוא לא היחיד והמיוחד בעניינים אלו, וכמו שציינתי בהערה⁶ יש רשימה ארוכה של כו"כ ספרי מטבעות דרוסיה וספרי 'היסטוריית מטבעות' מאד מקיפים שכו"כ מהם נמצאים תחת ידי, רובם בדפוס אלקטרוני (ואשמח להשאלם לכת"ר). גם הבאתי צילומים בסוף המאמר מאותם ספרים הנוגעים לבירור העניין.

6. הספרים דלקמן הם חלק מרשימה ארוכה של ספרים ידועים ומפורסמים אצל אוספי ובעיקר חוקרי מטבעות בנושא שנמצאים תח"י ויכול אני להשאלם למי שרוצה:

- The Russian Monetary System. Amsterdam, 1967. English edition. By Dr. I. G. Spassky
- A Guidebook to Russian Coins 1725- to 1970 Robert P. Harris
- Image, History and Politics: The Coinage of Modern Europe. by Paul D. Van Wie. 1999
- Bitkin V. - Composite catalogue of Russian Coins. Part 2 (1740-1917) (2003)
- Brekke B.F. - The Copper Coinage of Imperial Russia 1700-1917 (1977)
- John S.Dye - A Complete Illustrated History of the Coins of the World (1883)
- Krause - Standard Catalog of World Coins (1701-1800) (6th Edition) (2014)
- Krause - Standard Catalog of World Coins (1801-1900) (7th Edition) (2012)
- KRAUSE- Standard Catalog of World Coins (1701-1800) (6th Edition) (2014)
- KRAUSE- Standard Catalog of World Coins (1801-1900) (7th Edition) (2012)
- KRAUSE- Standard Catalog of World Coins (1901-2000) (43th Edition) (2016)
- KRAUSE- Standard Catalog of World Coins (2001-Date) (10th edition) (2016)
- Brekke B.F. - The Copper Coinage of Imperial Russia 1700-1917 (1977)
- Harost S. - Russian Coins 1462-1717 (2003)
- Ryabtsevich V.N. - Russian-Polish coins struck during the reign of Peter I (1995)
- Rylov I., Sobolin V. - Russian coins from Nicholas II to present 1894-2004 (2004)
- Uzenikov V.V. - Russian Coins 1700-1917 (1992)
- Bitkin V. - Composite catalogue of Russian Coins. Part 1 (1699-1740) (2003)
- Bitkin V. - Composite catalogue of Russian Coins. Part 2 (1740-1917) (2003)
- Yeoman R.S. - Catalog of Modern World Coins 1850-1964 (1979)
- Kazakov V.V. - Coins of Nikolas II (2005)
- Uzenikov V.V. - Russian Coins 1700-1917 (1992)
- Уздеников В.В. - Монеты России 1700-1917 (3-е изд.) (2004)
- Рзаев В. - Загадки российской нумизматики. Факты. Исследования. Версии. Т. 2 (2011)
- Уздеников В.В. - Объем чеканки российских монет 1700-1917 (1995)
- Bitkin V. - Composite catalogue of Russian Coins. Part 1 (1699-1740) (2003)
- John S. Dye - A Complete Illustrated History of the Coins of the World (1883)
- Petrov V.I. - Catalogue des monnaies Russes 980-1899 (1899)
- Smith A.M. - Illustrated Encyclopedia of Gold and Silver Coins of the World (1886)

אך נשאלת השאלה הפשוטה : מהיכן נדע בוודאות שמטבע הפיטאצאק של כסף שהיתה בימי הקיסרית שבה השתמש אדמו"ר הזקן לשער הגריס היא זאת בעלת קוטר של 14 מ"מ? הרי באותה התקופה במשך שנתיים עכ"פ הטביעו אותה המטבע בשיעור קוטר 16.5 מ"מ?

וכאן זכינו לדברי ר' ישראל נח שמביא את דברי הצמח צדק, שדבריו מדויקים להפליא באופן של "דבר הלמד מסופו" שהמטבע שאדמו"ר הזקן "היה תמיד נמצא בידו" הוא בעל קוטר 14 מ"מ ולא 16.5 מ"מ.

ר' ישראל נח כותב: **"ודיברתי גם בזה עם כאדמו"ר שי"נ כעת ואמר לי, ששיעור כגריס היו משערים במידת פאלישק"ע של פולין. אך איני יודע אם הוא בנמצא עתה מטבע זה".**

כדי לרדת לסוף דעתו, אנו צריכים להקדים בקצרה עכ"פ, קצת היסטוריה בנוגע למטבע הפאלושקע שמציין הצמח צדק. כמו שהזכרנו לעיל, הצמח צדק חי בעלמא דין בין השנים 1789-1866 תקמ"ט-תרכ"ו, ובנו ר' ישראל נח בין השנים 1815-1883. תקע"ו-תרמ"ג.

פאלושקע הוא מטבע רוסי של רבע [¼] קופיק. מטבע הזה הוטבע במשך מאות שנים בזמן הקיסרים והקיסריות משנת 1700 עד 1916 כדלקמן :

השנים בסוגריים הם שנות הטבעת מטבעות הפאלושקע שמקביל למלוכת הקיסרים והקיסריות :

Peter the Great	–
(1700-1716, 1718-1722)	
Anna Petrovna	–
(1730-1731, 1734-1740)	
Ivan VI of Russia	–
(1741)	
Elizabeth Petrovna	–
(1743-1751, 1754, 1757-1759)	
Catherine II of Russia	–
(1766-1773, 1775, 1783-1796)	
Paul I of Russia	–
(1797)	
Alexander I of Russia	–
(1803-1805, 1807-1808, 1810)	
Nicholas I of Russia	–
(1839-1846, 1849-1855)	
Alexander II of Russia	–
(1855-1881)	
Alexander III of Russia	–
(1881-1894)	
Nicholas II of Russia	–
(1894–1900, 1909–1910, 1915–1916)	

אבל הפאלושקע שמדובר מזמן הצמח צדק העשוי מנחושת הוא מזמן 'ניקולאי ה-1' שמלך במשך השנים 1825-1855. שבשנות מלכותו בין השנים 1840-1843 הוטבע הפאלושקע בבית הטבעת מטבעות בעיר יקטרינברג, וכן בבית הטבעת מטבעות בעיר פיטרסבורג בשנים 1840-1842, וכן בבית הטבעת מטבעות בעיר סוזון בשנים 1839-1846. וכן עוד כו"כ פעמים במשך השנים הבאות.

קוטר המטבע מכל בתי הטבעת מטבעות הנ"ל מאותן שנים הוא 17 מ"מ. ולכל בית הטבעת מטבעות יש לו את הסימן המיוחד שהוטבע במטבע לציין מאיזה עיר ומקום הוא הוטבע.⁷ (וכמו שכתב בעל "מידות ומשקלות של תורה" בספרו הנ"ל פרק קמ"ו הערה 71).

וכאן אנו נחשפים לדבריו המדויקים של ר' ישראל נח בשם הצמח צדק, שמתאר את המטבע הנ"ל "ודיברתי גם בזה עם כאמו"ר שי"נ כעת ואמר לי, **ששיעור כגריס היו משערים במידת פאלישק"ע של פולין. אך איני יודע אם הוא בנמצא עתה מטבע זה."**

ובהקדם: מובא בספרי היסטוריה בנוגע להטבעת מטבעות דרוסיה⁸:

במאה ה-18 רוב רובה של ממלכת פולין וליטא היו תחת ממשלת רוסיה. רוסיה בשנת 1772, 1793, ו-1795, השתתפה בחלוקת פולין. ובקונגרס ווינה ב-1815 רוסיה קיבלה את החלק הגדול ביותר של פולין. שטח זה דפולין תחת ממשלת רוסיה נקרא "פולין הקונגרסאית" עם צאר אלכסנדר כמלכה. אלכסנדר לקח את עמדתו בתור מלך פולין ברצינות, הוא הוכתר למעשה, וסמל האצולה שלו היה סמל מדינת רוסיה ופולין מעל נשר רוסי.

בשנת 1810 ממלכת רוסיה קנתה מצאצאי מלך פולין סטניסלאו אוגוסטוס את בית הטבעת המטבעות (MINT) דווארשא עם כל המכונות והכלים שהיו משתמשים אז.

משנת 1816 הצאר אלכסנדר יזם והנפיק מטבעות חדשות עבור הממלכה הפולנית שלו שנשאו את הנשר הרוסי **עם** הסמל של ממלכת פולין חופפות זו לזו לאות הכרה של זהות לאומית פולנית, מטבעות של זהב, כסף, ונחושת.

כשהצאר אלכסנדר מת בשנת 1825 ויורשו ניקולאי הראשון הומלך, הוא המשיך להטביע מטבעות עם תמונת הצאר אלכסנדר ועם שמו על המטבע עבור הממלכה הפולנית שנשאו את הנשר הרוסי עם הסמל של ממלכת פולין חופפות זו לזו להזכיר לפולנים שהם בעצם תחת ממשלת רוסיה

7. רשימה חלקית של סימן המוטבע בכל מטבע לציין מאיזה עיר ומקום הוא הונפק.

1850-1864 Warsaw	BM:
1796-1801 St. Petersburg	CM
1763-1771 Sestroretsk	CM
1798-1800 St. Petersburg	CP
1724-1915 St. Petersburg	CPB
1757-1847 St. Petersburg	CPM
1762-1877 Yekaterinburg	EM
1725-1730 Moscow	KD
1810 Kolpina	KM

8. Image, History and Politics: The Coinage of Modern Europe. by Paul D. Van Wie. 1999. חובא תצלום דפים מהספר הנ"ל בהוספות.

בשנת 1830 החליטו הפולנים למרוד נגד השלטון הרוסי במה שידוע כ-'מרד נובמבר 1830-1831'.

אף שרוסיה דכאה באכזריות את המורדים, הפולנים הצליחו להטביע קבוצה של מטבעות משלהם ע"י הצגת סמל של פולין וליטא ולמחוק את הנשר הרוסי. אחרי דיכוי המרד, משנת 1835 רוסיה הטביעה מטבעות בפולין עם שינויים- בלי השם 'פולין' ובלי שום סמל פולני אלא רק הנשר הרוסי ומילים ברוסית על המטבע, להראות ולהוכיח לפולין שהם השליטים הבלעדיים, ומכאן ולהבא פולין הפכה להיות חלק בלתי נפרד מרוסיה. ובכוונה תחילה הם ניסו למחוק את תרבותם.

הפעם האחרונה שרוסיה הטביעה מטבעות שנשאו את הסמל הרוסי והסמל הפולני היה בשנת 1850. מאז פולין לא הטביעה שום מטבעות 'פולניות' חדשות במשך שבעים שנה עד לאחר קריסת האימפריה הרוסית.

נחזור לענייננו: בית הטבעת מטבעות של רוסיה בווארשא, אע"פ שהוא הטביע מטבעות כבר קודם - משנת 1816, אך משנת 1850 ועד 1853 הם הטביעו מטבע הפאלושקע מנחושות בכמות מאד מועטת יחסית.

1850	80,000	מטבעות
1851	80,000	מטבעות
1852	80,000	מטבעות
1853	40,000	מטבעות

זהו המטבע הפאלושקע היחיד מזמן הצמח צדק ור' ישראל נח שקראו לו **"פאלושקע של פולין"** מכל סידרת מטבעות הפאלושקע. זה היה מטבע רוסי ש"הוטבע" בבית ההטבעה דווארשא בפולין. ואותו מטבע המדובר, הנמצא ג"כ תחת ידי הוא בקוטר 14 מ"מ! (וראה תצלום המטבע בסוף המאמר בהוספות).

אך המחבר "מידות ומשקלות של תורה" כותב: (כמו שהובא כל דבריו בהערה 4 הנזכר לעיל) **"מהסוג השני יש כאלו הנושאים את סימן המטבע של ווארשא, אבל רחוק בעיני שאלו האחרונים יקראו משום כך 'של פולין', מה עוד שמידת הסוג האחרון קטנה משל הפיטאצ'אק שהיה בימי הקיסרית, ואיני יודע מפני מה יוחד לפאלושקע המוזכר בדברי ר' ישראל נח השם של פולין"**.

ולא זכיתי להבין דבריו כלל וכלל: הדבר הוא לא "רחוק", אלא "קרוב אליך הדבר מאד" - דיוק לשון ר' ישראל נח שדוקא מטבע זה, המטבע היחיד מכל אותן סידרת מטבעות הפאלושקע מאותו זמן ותקופה בעל 14 מ"מ שהוטבע בווארשא דפולין, והוא באמת בעל אותו גודל וקוטר של הפיטאצ'אק של כסף דהקיסרית דלעיל שגם הוא בעל 14 מ"מ שהשארית יהודה מזכיר בתשובתו הנ"ל. יוצא מכך ששני המטבעות הם 14 מ"מ.

בתור הוספה בעלמא שלי, אחרי ההסבר המובא, הרי אם כנים הדברים, אזי נפלא הדבר עד כמה **מדויקים** הם דברי ולשון ר' ישראל נח שכתב בנוגע למטבע הפאלושקע "**אך איני יודע אם הוא בנמצא עתה מטבע זו**" - דיש לומר, דכיון שהטבעת סוג ספציפי של מטבע הפלושקא - ה"פאלושקע של פולין" מווארשא, שהוטבע במספר וכמות קטנה במיוחדת כנז"ל **סה"כ**:

בשנת 1850	-	80,000	מטבעות
בשנת 1851	-	80,000	מטבעות
בשנת 1852	-	80,000	מטבעות
בשנת 1853	-	40,000	מטבעות

אם נשווה את אותו מטבע הפאלושקע שהוטבע בבית הטבעת המטבעות ביקטרינבורג ברוסיה מאותו זמן:

בשנת 1850	-	5,184,000	מטבעות
בשנת 1851	-	7,776,000	מטבעות
בשנת 1852	-	1,177,600	מטבעות
בשנת 1853	-	5,382,400	מטבעות
בשנת 1854	-	4,537,600	מטבעות

רואים את ההבדל הגדול בכמותם ונחשב ה"פאלושקע של פולין" מווארשא, 'כאזל מן השוק' לפי ערך כמות הטבעת אותו מטבע שהוטבע בעשרות מיליונים ברוסיה. אולי זוהי הסיבה לדברי ר' ישראל נח "**אך איני יודע אם הוא בנמצא עתה מטבע זה**" אפילו בזמנו (שחי בין השנים 1815-1883).⁹

וברצוני להעיר, שמטבע ה"פאלושקע של פולין" מווארשא, הוא יקר המציאות בימינו, כמו שמוזכר בכו"כ ספרי אוספי מטבעות, ובהרבה סיעתא דשמיא הצלחתי להשיגו והוא נמצא תח"י.

9. ואם ישאל השואל במציאות המעשה - מדוע הצמח צדק השתמש במטבע רוסי שהוטבע בפולין במרחק גדול ממקום נשיאותו בלויבאוויטש, שגם קרוב לוודאי שזה המטבע לא הגיע לרוסיה וגם לא היה צורך למטבע זה כאן במקומו ברוסיה, כי לרוסיה עצמה היו עשרות מיליונים מאותו המטבע הפאלושקא שהוטבע ברוסיה? - אע"פ שיש לומר ש'אזוי איז די מעשה, און אויף א מעשה פרעגט מען ניט קיין קשיות' וקשה לדעת בוודאות, עכ"ז אולי יש לומר סברא בענין וכמו שהובא לעיל - שרק מטבע פאלושקא זה היה ונשאר בקוטר 14 מ"מ. שאר הפאלושקעים שהוטבעו ברוסיה לא רק שהיו בקוטר 17 מ"מ אלא חלקם גם שינו את קוטרם במשך השנים.

המורס מכל הנ"ל

כל הנ"ל בענין המטבעות לשיעור הגריס, מבוסס על עובדות המובאים בכל ספרי חוקרי מטבעות, רישומי ממשלה וספרי היסטוריה, שחלקם הובאו בסוף המאמר בהוספות, ולא ע"פ סברות ופילפולים.

לפי הראיות וההוכחות שלפנינו מפי ספרים וסופרים, נראה לעין שפסק הגרא"ח נאה וההולכים בשיטתו (כהרב זלמן שמעון דוארקין ע"ה ויבלח"ט, הרה"ג הרה"ח יוסף אברהם הלוי העלער שיח', ששיטתם הובאה בספר "קיצור דיני טהרה") ששיעור המטבע שאדמו"ר הזקן והצמח צדק מציניים - הוא 14 מ"מ לשיעור הגריס או קרוב ל-15 מ"מ.⁹

ואשר על כן, אם נלך לפי מהלך דברי כת"ר שכתב בספרו בביאורים – פרק שני סע' ב':

"אלא שכמובן שעת שזכינו להשיג המטבעות ששיעור בהם, ולדעת את גודלם המדויק... הרי שעלינו לנהוג בהתאם לכך".

אשר ע"כ לפי כל הנ"ל שמוכח ששיעור המטבעות וקוטרם למדוד שיעור הגריס הוא 14 מ"מ או קרוב ל-15 מ"מ, יש לדבוק בפסק הגרא"ח נאה מקדמת דנא.

הייתי בשמחה שולח לכת"ר את המטבעות הנמצאים תחת ידי שצילומם הובא כאן וכן את ספרי המטבעות, שרובם לא קל להשיגם וישנם גם ספרים שאזלו מן השוק, ולשמוע את חו"ד כת"ר החשובה בכל הנ"ל. ויש להאריך עוד בכל הנושא בכו"כ ענינים.¹⁰

בכבוד ובהערצה רבה כערכו הרם
ניר הלוי גורביץ

שליח,
גולד קוסט, אוסטרליה¹¹

ngurvitch@ozemail.com.au

61 419 392 818

9. יש להעיר שכל מי שחקר על דרך הטבעת המטבעות מהזמן ההוא, בפרט מטבע כסף של 5 קופיקות-פיטאצאק שהוטבע בשנים 1755-1761 (תקט"ו-כ"א) בימי הקיסרית אליזבת, יראה שזה היה באופן לא משוכלל ומאוד פרימיטיבי לפי ערך, כי באותם שנים הם לא השתמשו ב"צווארון מטבעי" שמאפשר שהמטבע יהיה עגול במדויק – אלא בצורת מטבע גלום שהיה "פחות או יותר" עגול, וכמו שאפשר לראות בתמונות מאותן מטבעות וכן במטבעות הנ"ל שתחת ידי (בצילומים שהבאתי בהוספות בסוף המאמר). אח"כ הם חתמו על אותה חתיכת נחושת או כסף את חותמת המטבע למינה. ואשר על כן, המטבע הוא באמת "קרוב" ל 14 או 15 מ"מ כדברי הגרא"ח נאה ולפעמים אפילו 13.5 מ"מ. בזמן הצ"צ והפאלושקע בימיו כבר הטבעת מטבעות השתכללה קצת יותר לפי ערך וצורת המטבע היה עגול יותר כפי שרואים בתצלומים שהבאתי בהוספות.

10. כשמעיינים בגוף דברי תשובת ר' ישראל נח בן הצמח צדק שכתב לעיל: **"..... בדבר שיעור כגריס מש"כ בשארית יהודה כמידת פיאטצאק של כסף שהיתה בימי הקיסרית, דודאי כוונתו שהיתה גדולה יותר מהפיאטצאק כעת, ודיברתי גם בזה עם כאמור"ר ש"נ כעת ואמר לי, ששיעור כגריס היו משערים במידת פאלישקע של פולין אך איני יודע אם ש"נ הוא בנמצא עתה מטבע זו".** לכאורה קצת קשה להבין כוונת דבריו שאמר **"דודאי כוונתו שהיתה גדולה יותר מהפיאטצאק כעת"**. נשאלתי ע"ז - מהיכן המהרי"ן ידע זאת בוודאות - הרי אפילו מטבע הפאלישקע שהיה בזמנו לא הגיע לידו וכמש"כ **"אך איני יודע אם הוא בנמצא עתה מטבע זו"**, ק"ו שמתבטא הפיאטצאק מכסף משנת 1755-1761 לא היה בידו כי כבר אותו מטבע אזל מן השוק לגמרי ולא היה עוד בשימוש וזאת הסיבה שהצמח צדק השתמש במטבע הפאלישקע לשער הגריס! ועצ"ע בכ"ז.

ויש להוסיף עוד בענין בירור השיעור ע"פ מה שכתב הר"ר ברוך שניאור ז"ל שניאורסאהן אביו זקנו של כ"ק אדמו"ר בקובץ **"רשימת הרב"ש"** - **"רשימת עניינים וסיפורים"** (קה"ת). קובץ רשימות זה מהשנים תרע"א - תרע"ו, בשנים בהם היה בלובאוויטש, ושם מובא אודות שיעור גריס כפי שמדדו בתקופת אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע: **"ועוד אמר, שהשיעור של כתם שהוא כגריס"ר לענין טומאת נשים - שהוא פיאטצאק של כסף - הוא גדול כמו 10 קאפ' של כסף דכעת. ועוד דברים היה בזה**. לכאורה, 10 קאפיק של כסף בזמן הטבעת מטבע זה בימי ניקולאי השני בשנים 1895-1917 הוא בקוטר 17 מ"מ - ולא 14 מ"מ או 15 מ"מ כנזכר במאמרנו?

ועוד צ"ע - שאותו מטבע הנ"ל שמציין הר"ר ברוך שניאור ז"ל כפי שמדדו בתקופת אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע - 10 קאפ' של כסף, הוטבע כבר בזמן הצמח צדק בימי ניקולאי הראשון בשנים 1826-1854 בקוטר 17 מ"מ כמו שמובא בכל ספרי מטבעות. (וכן נמשך אח"כ בימי אלכסנדר השני בשנים 1855-1881). אם כן, מדוע תלה הצמח צדק את שיעורו למדת הגריס במידת **"פאלישקע של פולין"** מטבע רוסי שהוטבע בבית ההטבעות דווארשא בפולין בקוטר של 14 מ"מ, מטבע שהיה יקר המציאות אפילו בפולין לפי כמות הטבעתו כנ"ל, ומאן דבר שמי' ברוסיה, שכנראה בפשטות לפי דברי הימים ההם לא הגיע מטבע זה לשם ואזל מן השוק לגמרי כמש"כ המהרי"ן - **"אך איני יודע אם הוא בנמצא עתה מטבע זו"**. - אשר ע"כ, אם שיעור גריס הוא באמת בגודל 17 מ"מ מדוע לא שיער הצמח צדק במטבע 10 קאפ' של כסף שהוטבע בעשרות מיליונים במקומו וסמך על מטבע מורשא? ועצ"ע בכ"ז.

גם יש להקשות, איך נעלם פרט חשוב זה - שיעור מדידת הגריס שמציין הר"ר ברוך שניאור ז"ל מתקופת אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, מהגרא"ח נאה שהיה קרוב לבית הרב, וכל ההולכים בשיטתו במשך אותו הזמן - וכמש"כ בספרו הנ"ל (שיעורי תורה סי' ג הערה נא): **"והנה לא עלתה בידי להשיג מטבע פיאטצ"ק, אך לפי מה שרשום בזכרוני וכן דיברתי עם רבנים מרוסיה, שהוא בערך 14-15 מילימטר"**!

וכן יש להעיר בדברי הרב זלמן שמוען דווארקיין ע"ה ששיטתו במידת הגריס - 14 מ"מ הובאה בספר **"קיצור דיני טהרה"** (נדפס בהוצאה ראשונה בשנת תשמ"ג) שנערך ע"י חברי הכולל בזמנו שהי' ראב"ד רבני אג"ש וראש הכולל, דלכאורה הוא סותר א"ע: דבקובץ רז"ש בעמ' 77, הובאו **"שו"ת בעי"פ"** שאלות בהלכה ששאל ר' ישראל מאיר אלטיין מהרז"ש ותשובות שקיבל בעי"פ. בעמ' 78 הוא כותב: **"שאלה: מהו שיעור כתם שפחות מזה טהורה? תשובה: כמו אמעריקאנער יד'ס"**.

הדיים (Dime) הוא מטבע השווה לעשרה סנט - עשירית הדולר והוא הקטן מבין כל המטבעות המיוצרות בארצות הברית הן בקוטרן והן בעוביו. הדיים יוצר לראשונה ב-1796, והוא בקוטר 17.9 מ"מ!!

אולי י"ל לעני"ד בכל הנ"ל, שלאמיתתו של דבר שיעור הגריס הוא כמו שנפסק בספר **"קיצור דיני טהרה"** ע"פ שיטת הגרא"ח נאה -דהיינו 14 מ"מ. אך כיון שצריכים ג"כ מטבע לשער הכתם הבא לפנינו, בתור יצאה טובה הציע הרז"ש דווארקיין ע"ה לר' ישראל מאיר אלטיין שישתמש במטבע הכי קטן המיוצר בארצות הברית - אמעריקאנער יד'ס בתור דוגמא ועזרה, שאם הכתם הבא לפנינו הוא פחות קצת משיעור מטבע זה - הכתם יהי' טהור. (מדובר בשה"כ בהפרש של 312 מ"מ). וכן אולי י"ל שכמדדו הגריס בתקופת אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע נאמר: **"ועוד אמר, שהשיעור של כתם שהוא כגריס"ר לענין טומאת נשים - שהוא פיאטצאק של כסף - הוא גדול כמו 10 קאפ' של כסף דכעת**. שבתור יצאה טובה ישתמשו במטבע קטן בתור דוגמא ועזרה, שאם הכתם הוא פחות קצת משיעור מטבע זה הכתם יהי' טהור.

ויש לענין זה כבר קדימה בדברי 'ערוך השלחן' שהובאו דבריו בשיעורי תורה (סי' ג' סעי' ק נ') וכן בספר "מידות ומשקלות של תורה" (פרק קמ"ו הערה 17). דהערוך השלחן כתב בספרו בהל' נדה (חלק יורה דעה סימן ק"צ סעי' כ"ד) בבירור מדת הגריס: "...ואני קיבלתי בילדותי מפי גדולים שהוא כמטבע פוליש מכסף סיגים של חמשה ג"ר שקורין פינפערלי, אך עתה פסלתה מלכות והיא כמדת מטבע כסף של רוסיא חמשה קאפקע כסף ועוד מעט יותר וקרוב למטבע כסף של עשרה קאפקע כסף דמדינתנו רוסיא".

'ערוך השלחן' חי בעלמא דין בשנים 1829-1908 ושיעור גריס לשיטתו הוא 16 מ"מ. כי מטבע 5 קאפקע מכסף בזמנו היה 14 מ"מ, ומטבע 10 קאפקע כסף הוא 17 מ"מ. והוא כותב שהגריס קצת יותר ממטבע 5 קאפקע וקרוב למטבע 10 קאפקע דכסף - דהיינו 16 מ"מ.

דלכאורה אחרי כל דבריו, למעשה - איזה מטבע השתמש הרב בזמנו לשער הגריס בדיוק, כי לא הי' מטבע בזמנו בעל 16 מ"מ?

אלא כיון שצריכים מטבע לשער הכתם הבא לפנינו, בתור 'עצה טובה' הציע ערוך השלחן להשתמש בא' משני מטבעות הנ"ל, שאם הכתם הבא לפנינו הוא פחות קצת משיעור 10 קאפקע דכסף או קצת גדול ממטבע 5 קאפקע נדע איך לשער ולפסוק בהתאם לכך. ועוד יש להאריך בכ"ז.

11. בתור חידודי בעלמא, רציתי להעיר שמהפעמים היחידות שרבינו נשיאנו מזכיר את מטבע הפאלושקע זה בשיחת י"א שבט מוצש"ק בשלח תשכ"ד המובא בתורת מנחם עמוד 37 שקשור לספור כפי שסיפר הרב ריי"ץ בנוגע לתנינת צדקה של אמו הרבנית:

"ובנוגע לצדקה - כפי שסיפר בעל ההילולא - שהיו זמנים שהמצב בנוגע להוצאה היה דחוק ביותר, עד כדי כך, שהפרוטה לא היתה מצויה בכיס, ואעפ"כ, כשהיה נכנס עני, ולא היה כסף ליתן לו - היתה נותנת פיסת לחם שחור שהיה מיועד לארוחת ערב, צהריים או בוקר, ונותנת לעני, והיתה עושה זאת בשמחה ובסבר פנים יפות....."

ובכן, בסיפור הנ"ל רואים שהי' משך זמן ארוך - ולא רק פעם אחת, אלא באופן שחזר ונשנה כמה פעמים - שלא זו בלבד שלא הי' מצב של עשירות, וגם לא ע"ד המיצוע, אלא פשוט לא היה מה לתת לעני!..

בתקופה ההיא, שכשהיו נותנים לצדקה "קאפקע" או "פאלושקא" (חצי "קאפקע") היתה זו נתינה גדולה!! - והבירה היחידה היתה לתן פרוטה מהלחם השחור שהי' בבית.

ע"כ דברי קודשו המובאים בתורת מנחם הנ"ל.

ביקשתי מוועד הנחות בלה"ק להעתקה מילולית מהטייפ כי רציתי לברר האם ההוספה בחצי עיגול אחרי המלה 'פאלושקא' (**חצי קאפקע**) היא הוספת המעתיק או דברי רבינו. וזה מה ששלחו לי לקמן - העתקה מילולית מדברי רבינו בשלמותם - שהמילים **חצי קאפקע** הם דברי רבינו:

"איז אַט דאָ אַט דער סיפור, אַז ס'איז געווען משך זמן ארוך לפי ערך, און ס'האָט זיך דערנאָך איבערגעחזרט מזמן לזמן, אַז ניט נאָר ס'איז ניט געווען קיין **עשירות**, און ניט נאָר ס'איז ניט געווען על דרך **המיצוּע**, און ניט נאָר ס'איז ניט געווען על דרך ווי **וייניקער** פון מיצוּע - נאָר ס'איז ניט געווען - פשוט, דעמאָלט פלעגט מען געבן צדקה אַ נתינה גדולה איז געווען אַ "קאָפקע" אָדער אַ "פאַלשקע", וואָס דאָס האָט געהייסן אַ האַלבע קאָפקע, איז דאָס איז אויך ניט געווען קיין מציאות אַז ס'זאָל זיין, ביז וואָנענט אַז מ'האָט געדאַרפט אַנקומען צו געבן אַ שטיקל פון דעם שוואַרצן ברויט וואָס דאָס איז געווען בבית". ע"כ

אך הענין צריך עיון ותן לחכם ויחכם עוד, כי מטבע הפאלושקע הוא תמיד הי' מטבע של רבע [1/4] קופיק ולא חצי במשך מאות ו**כך** השנים. חצי קאפקע זה מטבע הנקרא **דענאגא**.

רציתי כאן להודות למר דימיטרי מארקוב, יהודי מגדולי אספני וחוקרי מטבעות בזמנינו הנמצא בניו יורק ובעל חברת "מטבעות ומדליות דמיטרי מארקוב" - חברה מובילה בעולם אוספי ומוכרי מטבעות - www.Russian-Coins.net שברוב טובו הוא שלח לי במתנה אחד משני מטבעות הפיטאצאק שתח"י שהוטבע בשנת 1759 ועימו התודה. וגם תודה לאפרת יוסף לזמנה היקר בהקלדת המאמר.

- הוספות -

תמונות, ומראי מקומות

בהבא לקמן העתקתי כמה וכמה תמונות וצילומים מהמטבעות שתחת ידי, וגם העתקים מספרים חשובים וידועים, על מנת לבסס את כל הנאמר לעיל עם ציונים והערות להסביר בקצרה תוכן המדובר.

וזאת למיודעי: בנוגע לתצלום הספרים המובאים, ראשית דבר צירפתי את דף השער של הספר, ולאחריו את הדפים הנוגעים לענייננו עם הסבר התוכן המובא להקל לקורא בהבנת הענין.

עמוד 15-16:

מטבעות "הפיאטצאק" הנמצאים ברשותי בעלי קוטר 14 מ"מ.

עמוד 17:

מטבע "הפאלושקע של פולין" הנמצא ברשותי בעל קוטר 14 מ"מ.

עמוד 18-22:

בספר זה ובעמוד 20 בחצי עמוד התחתון רואים מה שנכתב ברוסית ובאנגלית בנוגע לזמני הטבעת ה"פיאטצאק" - מטבע של 5 קופיקות של כסף שהיתה בימי הקיסרית שהוטבע בין השנים 1755-1761. כמו שכתבתי, רואים בוודאות איך שבשנים 1755-1756 אותו המטבע הוטבע בקוטר 16 מ"מ ואח"כ בין השנים 1756-1761 בקוטר 13.5 מ"מ.

גם אפשר לראות את הכמות של המטבעות בכל שנה וסימן 'הבית הטבעה' של המטבע. כפי שצינתי בהערה 7.

עמוד 22:

בחצי עמוד התחתון רואים מה שנכתב ברוסית ואנגלית בנוגע לזמני הטבעת ה"פאלושקא" מטבע רוסי של רבע [¼] קופיק שהוטבע בבית הטבעת מטבעות של רוסיה בווארשא עם הסימן מטבע המיוחד BM, בין השנים 1850-1853. כמו שכתבתי, רואים מטבע הפאלושקע מנחושת בכמות מאד מועטת יחסית בקוטר 14.5 מ"מ.

בשנת 1850	-	80,000	מטבעות
בשנת 1851	-	80,000	מטבעות
בשנת 1852	-	80,000	מטבעות
בשנת 1853	-	40,000	מטבעות

עמוד 23-24:

בספר זה, ובחצי עמוד התחתון של עמוד 24- רואים מה שנכתב באנגלית מספר ידוע, בנוגע לזמני הטבעת ה"פיטאצאק" – מטבע של 5 קופיקות של כסף שהיתה בימי הקיסרית שהוטבע בין השנים 1755-1761. כמו שכתבתי, רואים איך שבשנים 1755-1756 אותו המטבע הוטבע בקוטר 16.5 מ"מ ואח"כ בין השנים 1756-1761 בקוטר 14 מ"מ.

גם אפשר לראות את הכמות של הטבעת המטבעות בכל שנה, וסימן 'הבית הטבעה' של המטבע. כפי שציינתי בהערה 7. גם אפשר לראות כאן את אותה כמות כסף טהור בשני המטבעות 0.8020.

עמוד 25-26: בספר זה ובעמוד 26 רואים מה שנכתב בנוגע לזמני כל מקומות בתי הטבעת ה'פאלושקא' מטבע רוסי של רבע $\frac{1}{4}$ קופיק שהוטבע בבית הטבעת מטבעות של רוסיה וגם בתחתית הדף בווארשא עם הסימן מטבע המיוחד BM, בין השנים 1850-1853. כמו שכתבתי, רואים כאן מטבע הפאלושקע מנחושת שהוטבע בכמות מאד מועטת יחסית.

עמוד 27-30:

בספר זה ובעמוד 29 רואים את שינוי קוטר מטבע ה'פיטאצאק' מ-16.5 מ"מ ל-14 מ"מ. בעמוד 30 רואים מה שנכתב (ברוסית) ותרגום באנגלית לסיבת שינוי קוטר מטבע הפיטאצאק – מדוע בהשנים 1755-1756 אותו המטבע הוטבע בקוטר 16.5 מ"מ ואח"כ בין השנים 1756-1761 בקוטר 14 מ"מ. אחת הסיבות הן כי המטבע בגודל 16.5 מ"מ היה מאד דק וצנום. במשך הזמן עוביו הדק של המטבע יגרום לנזק בלתי הפיך לקוביית הטבעת המטבע - קוביית הטבעת המטבע היא אחת משני החלקים המתכתיים המשמשים להכות מטבע, אחד לכל צד של המטבע המכילה גרסה הפוכה של התמונה. לכן הם החליטו להטביע את אותו מטבע עם אותו משקל כסף אבל $1\frac{1}{2}$ יותר עבה.

עמוד 31-34:

בספר זה ברוסית ובעמוד 33 רואים תצלום של בית הטבעת מטבעות בווארשא. בעמוד 34 רואים את מטבע הפאלושקא דווארשא עם הסימן מטבע המיוחד BM

עמוד 35-37:

בספר זה ברוסית ובעמוד 37 מוסבר שני סיבות לשינוי קוטר מטבע הפיטאצאק – מדוע בשנים 1755-1756 אותו המטבע הוטבע בקוטר 16.5 מ"מ ואח"כ בין השנים 1756-1761 בקוטר 14 מ"מ. א. אותה סיבה שנכתבה לעיל בעמ' 30. ב. כי ע"י שינוי המטבע הם יוכלו למנוע זיופים.

עמוד 38-40:

בספר זה ובעמודים 39-40 ניתן הסבר להשתלשלות הטבעת הפאלושקא בבית הטבעת מטבעות בווארשא כמו שהובא בהערה 8.

עמוד 41-42:

תצלום מספר A Guidebook to Russian Coins 1725-1970 by Robert P. Harris ר"ת מאנגלית-גר"ק. בספר זה ובעמוד 42 רואים איך, בחדא מחתא, הוא מביא את אותו קוטר מטבע הפיטאצאק בכל השנים 1755-1761 ב-16.5 מ"מ וזה נוגד למציאות.

מטבעות "הפיאטצאק" הנמצאים ברשותי בעלי 14 מ"מ. (המטבע מוגדל בתמונה)



בימי הקיסרית אליזבת, הטבעת מטבע זה היה באופן לא משוכלל ומאוד פרימיטיבי לפי ערך, כי באותו הזמן באותם שנים הם לא השתמשו ב"צווארון מטבעי" שמאפשר שהמטבע יהיה עגול במדויק – אלא בצורת מטבע גלום שהיה "פחות או יותר" עגול.



ה'פאלושקא' שתח"י - מטבע רוסי של רבע $\frac{1}{4}$ קופיק שהוטבע בבית הטבעת מטבעות
בווארשא בשנת 1851 עם הסימן מטבע המיוחד BM מתחת השנה - בקוטר 14 מ"מ.
(המטבע מוגדל בתמונה)



Владимир Биткин

СВОДНЫЙ КАТАЛОГ МОНЕТ РОССИИ

ЧАСТЬ II (1740-1917)



Vladimir Bitkin

COMPOSITE CATALOGUE OF RUSSIAN COINS

PART II (1740-1917)



КИЕВ-2003

МОНЕТЫ
царствования
императрицы
ЕЛИЗАВЕТЫ



COINS
of reign
Empress
ELIZABETH

СЕРЕБРЯНЫЕ МОНЕТЫ				С. ПЕТЕРБУРГСКИЙ МОНЕТНЫЙ ДВОР				ЕЛИЗАВЕТА				573
#	год date	мд. mint	ммд. mms.	гурт edge	редк. rare	вариант variant	тираж mintage	стоимость cost				п р и м е ч а н и я notes
								хор. Fine	оч.хор. Very Fine	отл. Ex. Fine	штемп. Unc.	

1754-1761

ПОРТРЕТ РАБОТЫ В. СКОТТА
PORTRAIT BY B. SCOTT



"СПБ" КРУПНЫМИ БУКВАМИ
"СПБ" LETTERS LARGE



III.1



"СПБ" МЕЛКИМИ БУКВАМИ
"СПБ" LETTERS SMALL

"СПБ"

324	1754	СПБ	IM	4	R1	III.1	с # 317 318	150	400	900	2000	GM27/1094. VF420 DM. SBV42/2409. VF260 CHF.
325	1755	СПБ	Я I	4	R1	III.1	150 000	150	400	900	2000	WF/250. VF+ \$250. GM116/4007. XF. € 650.
326	1755	СПБ	Я I	4	R2	III.1		500	1200	2500	X	
327	1756	СПБ	Я I	4	R2	III.1	176 000*	750	2000	3500	X	Elm.32/431. VF. \$240. GM109/4138. VF+ 2100 DM.
328	1756	СПБ	IM	4	R1	III.1		200	500	1000	2000	IG/341. XF \$ 484. MmM20/104. VF \$850.
329	1758	СПБ	Я I	4	R2	III.1	61 200	400	1000	2000	4000	MmM7/93. VF \$ 980. GM110/1362. VF+ 1300 DM.
330	1758	СПБ	НК	4	R1	III.1		200	500	1000	2000	GH/546. VF+ 650 DM. RH/5321. AU \$ 604.
331	1759	СПБ	Я I	4	R1	III.2		200	500	1000	2000	WF/259. VF \$300.
332	1759	СПБ	НК	4	R2	III.1	88 700	400	1000	2000	4000	
333	1759	СПБ	НК	4	R2	III.2		400	1000	2000	4000	
334	1760	СПБ	Я I	4	R1	III.2	46 000	200	500	1000	2000	GH/555. VF+ 1200 DM.
335	1761	СПБ	Я I	4	R2	III.2	45 000	750	2000	3500	X	GM109/4144. XF-4100 DM. MmM18/78.Unc.\$ 8400
336	1761	СПБ	НК	4	R2	III.2		500	1200	2500	X	

5 КОПЕЕК

5 KOPECKS

77 Пробиты (0.802) Вес (г) 1.21 Чист. серебра (г) 0.97 Гурт 6 0 гладкий 1

КРУЖОК БОЛЬШОГО ФОРМАТА
LARGER FLAN

1755-1756



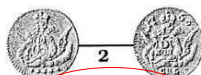
Диам. (мм)
Diam. (mm) ~ 16

קוטר המטבע 16 מ"מ

337	1755	СПБ		6		1	540 000	25	50	100	250	MmM22/84. AU \$ 480. Elm.30/494. XFS 160.
H338	1755	СПБ		0	R2	1				X	X	HD/1175.
H339	1755	СПБ		1	R2	1				X	X	HD/1176. SBV42/2410. XF 120CHF.
340	1756	СПБ		6	R	1	905 000	35	70	150	400	IG/370. VF \$72. MmM22/89. XF \$ 340.

1756-1761

КРУЖОК МАЛОГО ФОРМАТА
SMALLER FLAN



Диам. (мм)
Diam. (mm) ~ 13.5

קוטר המטבע 13.5 מ"מ

341	1756	СПБ		6		2		25	50	100	250	IG/368. AU \$198. MmM7/89. XF \$90.
342	1757	СПБ		6		2	3 499 094	20	40	80	200	RH/5304. XF \$ 138. MmM22/92. XF \$ 170.
343	1758	СПБ		6		2	3 577 000	20	40	80	200	IG/373. VF \$39. Elm.17/638. AU \$115.
344	1759	СПБ		6		2	881 800	20	40	80	200	GH/550. XF. 120 DM. MmM18/76. XF \$ 80.
345	1760	СПБ		6		2	420 000	20	40	80	200	Elm.30/500. F \$50.
346	1761	СПБ		6	R	2	300 000	35	70	150	400	Elm.30/501. VF+ \$85. MmM22/95. XF \$ 150.

SILVER COINS

ST. PETERSBURG MINT

ELIZABETH

573

МОНЕТЫ
царствования
императора
НИКОЛАЯ I



COINS
of reign
Emperor
NICHOLAS I

840

НИКОЛАЙ I

ВАРШАВСКИЙ МОНЕТНЫЙ ДВОР

МЕДНЫЕ МОНЕТЫ

#	год date	мд. mint	гурт edge	редк. rare	тираж mintage	стоимость cost					примечания notes																																																											
						хор. Fine	оч.хор. Very Fine	отл. Ex. Fine	штемп. Unc.	поамр. PP																																																												
КОПЕЙКА КОРЕСК 1850-1855 Вес (г) Weight (g) Диам. (мм) Diam. (mm) Гурт Edge ① гладкий. smooth. Чекан в кольце. Strucks in collar.   <table><tr><td>866</td><td>1850</td><td>BM</td><td>①</td><td>R1</td><td>?</td><td>10</td><td>30</td><td>100</td><td>250</td><td>400</td><td>Elm.15/915. F \$ 60. Elm.23/459. XF- \$ 110.</td></tr><tr><td>867</td><td>1851</td><td>BM</td><td>①</td><td></td><td>797 503</td><td>2</td><td>8</td><td>20</td><td>60</td><td>200</td><td>Elm.4/1105. AU \$ 40.</td></tr><tr><td>868</td><td>1852</td><td>BM</td><td>①</td><td>R</td><td>311 608</td><td>5</td><td>12</td><td>40</td><td>100</td><td>250</td><td></td></tr><tr><td>869</td><td>1853</td><td>BM</td><td>①</td><td></td><td>391 296</td><td>2</td><td>8</td><td>20</td><td>60</td><td>200</td><td>Elm.28/618. PP \$ 340. GM123/4416. AU € 260.</td></tr><tr><td>870</td><td>1855</td><td>BM</td><td>①</td><td>R1</td><td>3 250 318</td><td>7</td><td>20</td><td>70</td><td>200</td><td>300</td><td></td></tr></table> НОВОДЕЛ NOVODEL 1856   1871 1856 BM ① R3 X X X HT/2283. Unc. 140 MK/ B.C/1758. PP \$ 600.											866	1850	BM	①	R1	?	10	30	100	250	400	Elm.15/915. F \$ 60. Elm.23/459. XF- \$ 110.	867	1851	BM	①		797 503	2	8	20	60	200	Elm.4/1105. AU \$ 40.	868	1852	BM	①	R	311 608	5	12	40	100	250		869	1853	BM	①		391 296	2	8	20	60	200	Elm.28/618. PP \$ 340. GM123/4416. AU € 260.	870	1855	BM	①	R1	3 250 318	7	20	70	200	300	
866	1850	BM	①	R1	?	10	30	100	250	400	Elm.15/915. F \$ 60. Elm.23/459. XF- \$ 110.																																																											
867	1851	BM	①		797 503	2	8	20	60	200	Elm.4/1105. AU \$ 40.																																																											
868	1852	BM	①	R	311 608	5	12	40	100	250																																																												
869	1853	BM	①		391 296	2	8	20	60	200	Elm.28/618. PP \$ 340. GM123/4416. AU € 260.																																																											
870	1855	BM	①	R1	3 250 318	7	20	70	200	300																																																												

ДЕНЕЖКА

DENEZHKA

1850-1855

Вес (г)
Weight (g)

Диам. (мм)
Diam. (mm)

Гурт
Edge

① гладкий.
smooth.

Чекан в кольце.
Strucks in collar.





872	1850	BM	①		?	2	5	15	50	200	RH/5664. Unc. \$ 173.
873	1851	BM	①		1 200 164	2	5	15	50	200	
874	1852	BM	①		1 231 223	2	5	15	50	200	
875	1853	BM	①		804 396	2	5	15	50	200	Elm.12/569. PP \$ 175. Elm.28/617. PP \$ 300.
876	1854	BM	①		352 209	2	5	15	50	200	
877	1855	BM	①	R	6 380 227	5	15	50	100	250	קוטר המטבע 14.5 מ"מ

ПОЛУШКА

POLUSHKA

1850-1853

Вес (г)
Weight (g)

Диам. (мм)
Diam. (mm)

Гурт
Edge

① гладкий.
smooth.

Чекан в кольце.
Strucks in collar.





קוטר המטבע 14.5 מ"מ

878	1850	BM	①	R	?	5	15	40	100	150	DM6/893. AU \$ 125. Baron2/1083. Unc. 240 CHF.
879	1851	BM	①	R	80 000	5	15	40	100	150	GM18/3446. AU 235 DM. GM86/2497. Unc. 310 DM.
880	1852	BM	①	R	80 000	5	15	40	100	150	DM6/899. Unc. \$ 210.
881	1853	BM	①	R1	40 019	10	30	100	250	400	

840

NICHOLAS I

WARSAW MINT

COPPER COINS

Standard Catalog of®

WORLD COINS

1701-1800

6th Edition

George Cuhaj
Editor

Thomas Michael
Market Analyst

Harry Miller
US. Market Analyst

Deborah McCue
Database Specialist

Kay Sanders
Editorial Assistant

Special Contributors



Juan Cayón

Rajender Maru

Alexander Shapiro



Bullion Value (BV) Market Valuations

Valuations for all platinum, gold, palladium and silver coins of the more common, basically bullion types, or those possessing only modest numismatic premiums are presented in this edition based on the market levels of:

\$1,500 per ounce for platinum

\$1,350 per ounce for gold

\$725 per ounce for palladium

\$23.50 per ounce for silver

בעמוד זה רואים מה שנכתב באנגלית מספר ידוע, בנוגע לזמני הטבעת ה"פיטאצאקי"- מטבע של 5 קופיקות של כסף שהיתה בימי הקיסרות שהוטבע בין השנים 1755-1761. כמו שכתבתי לעיל, רואים איך שבשנים 1755-1756 אותו המטבע הוטבע בקוטר 16.5 מ"מ ואח"כ בין השנים 1756-1761 בקוטר 14 מ"מ.

גם אפשר לראות את הכמות של הטבעת המטבעות בכל שנה וסימן 'הבית הטבעה' של המטבע. כפי שצינתי בהערה 7. גם אפשר לראות כאן את אותה כמות כסף טהור בשני המטבעות 0.8020.

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1726HД	—	13.00	25.00	50.00	250	—
1727HД	—	13.00	25.00	45.00	75.00	—



KM# 179 5 KOPEKS

Copper Ruler: Catherine I

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1727KД	—	165	325	500	1,100	—

KM# 189 5 KOPEKS

Copper Ruler: Anna

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1730ДМ	—	155	275	650	3,000	—

KM# 190 5 KOPEKS

Copper Ruler: Anna

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1730ММ	—	275	550	1,500	4,500	—



C# 15.1 5 KOPEKS

1.2100 g. 0.8020 Silver 0.0312 oz. ASW. 16.5 mm. Ruler: Elizabeth

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1755СІПБ	540,000	15.00	100	250	2,000	—
1756СІПБ	905,000	25.00	120	300	2,500	—

C# 15.2 5 KOPEKS

1.2100 g. 0.8020 Silver 0.0312 oz. ASW. 14 mm. Ruler: Elizabeth

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc	BU
1756СІПБ	Inc. above	25.00	60.00	150	—	—	—
1757СІПБ	3,499,000	25.00	50.00	110	—	—	—
1758СІПБ	3,577,000	25.00	50.00	110	—	—	—
1759СІПБ	882,000	25.00	75.00	180	—	—	—
1760СІПБ	420,000	25.00	90.00	220	—	—	—
1761СІПБ	300,000	55.00	110	250	—	—	—



C# 9.2 5 KOPEKS

51.1900 g., Copper Ruler: Elizabeth Obv: Crowned monogram divides date within wreath Rev: Crowned double-headed eagle

Date	Mintage	F	VF	XF	Unc	BU
1759	23,357,000	80.00	120	240	—	—
1760	25,887,000	80.00	120	240	—	—
1761	26,282,000	80.00	120	240	—	—
1762	6,813,000	80.00	120	240	—	—

Note: The 1762 dated coin was struck posthumously

C# 59.6 5 KOPEKS

51.1900 g., Copper Ruler: Catherine II Edge: Oblique milled

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1763ММ	17,729,000	14.00	30.00	60.00	240	—
1764ММ	9,480,000	14.00	30.00	60.00	240	—
1765ММ	5,224,000	14.00	30.00	60.00	240	—
1766ММ	7,538,000	14.00	30.00	60.00	240	—
1767ММ	—	100	200	450	2,000	—
1768ММ	—	100	140	300	1,300	—
1768ММ Mint mark below eagle	—	14.00	30.00	60.00	240	—
1768ММ Mint mark beside eagle	—	100	200	750	3,300	—
1769ММ	—	475	850	2,500	11,000	—
1769ММ Rare	—	—	—	—	—	—

C# 59.8 5 KOPEKS

51.1900 g., Copper Ruler: Catherine II Edge: Oblique milled

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1763СМ	2,491,000	40.00	80.00	160	450	—
1764СМ	—	40.00	80.00	160	450	—
1765СМ	663,000	40.00	80.00	160	450	—
1766СМ	200,000	40.00	80.00	160	450	—
1767СМ	—	100	300	700	1,000	—

1801-1900

7th Edition

Standard Catalog of®
WORLD COINS

CUHAJ
MICHAEL



Standard Catalog of®

WORLD COINS

1801-1900

7th Edition

GEORGE S. CUHAJ, EDITOR • THOMAS MICHAEL, MARKET ANALYST



27,500
Actual-Size
Illustrations



The World's Best-Selling Coin Books

כ"י סוגי מטבע הפאלישקא שהוטבעו ברוסיה באותם שנים.
אך בעיגול למטה, רואים הפאלישקא דווארשא 1853-1850

1054 RUSSIA

Izhora (Kolpin) Mint	
NR 1810-11	Mikhail Kleiner
IC 1811-14	Paul Stupitzyn
RB 1820-21	Yakov Wilson

Kolyvan and Souzan Mints	
PIB 1810-11	Peter Berezowski
AM 1812-17	Alexei Maleiev
JB 1817-18	Dmitri Bikhlov
AIJ 1818-21	Alexander Diechmann
AM 1821-30	Andrei Mevius

St. Petersburg Mint

IM 1751-58	Ivan Markov
RI 1752-66	Yakov Ivanov
RIH 1752-66	Yakov Ivanov
RIH 1758-63	Nazar Kuluzov
CA 1764-70	Stepan Alonasev
AIH 1766-72	Alexei Shneze
JI 1767-68	Igor Ivanov
JI 1770-76	Yakov Chernishiev
OT 1773-79	Fedor Lesnikov
RI 1780-83	Ivan Zailsev
AI 1781	Avraim Huteuski
MM 1783-84	Mikhail Mikhailov
JA 1785-93	Yakov Afonasev
AK 1793-95	Andrei Kutzberg
IC 1796	Ivan Salavnikov
TA 1797	Gregory Lvov
OM 1797-1801	Fedor Tazherov
MS 1798-99	M. Bobrovshchikov
OM 1798-1801	Ossip Medzhev
OM 1798-1800	Alexei Ivanov
AIH 1801-03	Alexei Ivanov
AF 1803-17	Fedor Gelman
KL 1804-05	Christopher Leo
MX 1806-09	Mikhail Kleiner
KD 1812-22	Mikhail Fedorov
PC 1811-25	Paul Stupitzyn
IT 1820-38	Paul Danilov
HI 1820-42	Nikolai Grachev
AK 1839-43	Alexei Chadov
KB 1844-46	Constantine Butenev
AT 1846-57	Alexander Gierlov
PIA 1847-52	Paul Alexiev
HI 1846-77	Nikolai Iosia
OB 1856-61	Fedor Blum
IOH 1858-62	Paul Follendorf
MI 1861-63	Mikhail Ivanov
AB 1863	Alexander Belozorov
AK 1864-65	Aggei Svecin
IOH 1864-82	Nikolai Follendorf
CLH 1865-86	Sergei Shostak
DC 1862-83	Dmitri Seltanreev
AP 1883-99	Appolon Gragov
AP 1899-1913	Elkum Babayantz
AP 1899-1901	Felix Zaleman
AP 1901-05	Alexander Redko
AP 1906-1913	Elkum Babayantz
IC 1913-17	

NOTE: St. Petersburg Mint became Petrograd in 1914 and Leningrad in 1924. It was renamed St. Petersburg in 1991.

MONETARY SYSTEM

1/4 Kopek = Polushka ПОЛУШКА

1/2 Kopek = Denga, Denezhka

ДЕНГА, ДЕНЕЖКА

Кopek КОПѢЙКА

(2, 3 & 4) Kopeks КОПѢЙКИ

(5 end up) Kopeks КОПѢЕКЪ

3 Kopeks = Altyn, Altynnik

АЛТЫНЪ, АЛТЫННИКЪ

10 Kopeks = Grivna, Grivennik

ГРИВНА, ГРИВЕННИКЪ

25 Kopeks = Polupoltina, Polupoltinnik

ПОЛУПОЛТИНА

ПОЛУПОЛТИННИКЪ

50 Kopeks = Poltina, Poltinnik

ПОЛТИНА, ПОЛТИННИКЪ

100 Kopeks = Rouble, Ruble РУБЛЬ

10 Roubles = Imperial IMPERIALЪ

10 Roubles = Chervonetz ЧЕРВОНЕЦЪ

NOTE: Mintage figures for years after 1885 are for fiscal years and may or may not reflect actual rarity, the commemorative and 1917 silver figures being exceptions.

NOTE: For silver and gold coins with Zlotych and Kopek or Ruble denominations see Poland.

STANDARD COINAGE



C # 111.1 POLUSHKA (1/4 Kopek)

2,500 g. Copper. Ruler: Alexander I Obv: Crowned double imperial eagle. Rev: Value, date

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1803EM	12,000	75.00	150	300	750	—
1804EM	20	—	—	—	—	—
1805EM	25,000	15.00	30.00	60.00	150	—
1808EM	—	25.00	50.00	100	250	—
1810EM	—	25.00	50.00	100	250	—
18109EM	—	30.00	60.00	120	325	—

C # 111.2 POLUSHKA (1/4 Kopek)

2,500 g. Copper. Ruler: Alexander I Obv: Crowned double imperial eagle, initials below Rev: Value, date

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1803EM	20,000	10.00	20.00	40.00	200	—
Note: Novodel per Julian						
1804EM	—	100	200	400	950	—
1805EM	—	100	200	400	950	—
1807EM	—	100	200	400	950	—

C # 142.3 POLUSHKA (1/4 Kopek)

3,000 g. Copper. Ruler: Nicholas I

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1839CM	45,000	20.00	35.00	70.00	175	—
1840CM	2,500,000	8.00	15.00	30.00	75.00	—
1841CM	3,571,000	8.00	15.00	30.00	75.00	—
1842CM	3,960,000	8.00	15.00	30.00	75.00	—
1843CM	2,065,999	8.00	15.00	30.00	75.00	—
1844CM	3,400,000	8.00	15.00	30.00	75.00	—
1845CM	3,000,000	8.00	15.00	30.00	75.00	—
1846CM	3,000,000	8.00	15.00	30.00	75.00	—

C # 142.1 POLUSHKA (1/4 Kopek)

3,000 g. Copper. Ruler: Nicholas I Obv: Crowned monogram Rev: Value, date

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1840EM	10,780,000	6.00	15.00	25.00	65.00	—
1841EM	3,220,000	6.00	15.00	25.00	65.00	—
1842EM	1,800,000	6.00	15.00	25.00	65.00	—
1843EM	1,664,000	6.00	15.00	25.00	65.00	—

C # 142.2 POLUSHKA (1/4 Kopek)

3,000 g. Copper. Ruler: Nicholas I Obv: Crowned monogram Rev: Value, date

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1840CM	6,400,000	6.00	12.00	20.00	50.00	—
1841CM	6,400,000	6.00	10.00	20.00	50.00	—
1842CM	12,800,000	6.00	14.00	25.00	60.00	—

C # 147.1 POLUSHKA (1/4 Kopek)

3,000 g. Copper. Ruler: Nicholas I Obv: Crowned monogram Rev: Crown above value and date

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1850EM	5,184,000	6.00	12.00	20.00	50.00	—
1851EM	7,776,000	6.00	12.00	20.00	50.00	—
1852EM	Inc. above	6.00	10.00	20.00	50.00	—
1853EM	1,178,000	6.00	10.00	20.00	50.00	—
1854EM	5,382,000	6.00	10.00	20.00	50.00	—
18543EM	4,538,000	7.00	12.00	25.00	55.00	—
1855EM	Inc. above	6.00	10.00	20.00	45.75	—
1855EM	6,442,000	8.00	15.00	25.00	65.00	—

C # 147.3 POLUSHKA (1/4 Kopek)

3,000 g. Copper. Ruler: Nicholas I Obv: Crowned monogram Rev: Crown above value and date

Date	Mintage	VG	F	VF	XF	Unc
1850BM	—	12.00	25.00	45.00	115	—
1851BM	80,000	12.00	25.00	45.00	115	—
1852BM	80,000	12.00	25.00	45.00	115	—
1853BM	40,000	12.00	25.00	45.00	115	—

Y # 1.2 POLUSHKA (1/4 Kopek)

3,000 g. Copper. Ruler: Alexander II Obv: Crowned monogram Rev: Crown above inscription and date

Date	Mintage	F	VF	XF	Unc	BU
1858BM	40,000	20.00	35.00	70.00	175	—
1859BM	—	70.00	140	280	475	—



Y # 1.1 POLUSHKA (1/4 Kopek)

3,000 g. Copper. Ruler: Alexander II Obv: Crowned monogram Rev: Crown above value and date Note: Plain border.

Date	Mintage	F	VF	XF	Unc	BU
1858EM	6,420,000	7.00	15.00	30.00	75.00	—
1859EM	6,000,000	7.00	15.00	30.00	75.00	—
1857EM	6,000,000	7.00	15.00	30.00	75.00	—
1858EM	6,970,000	7.00	15.00	30.00	75.00	—
1859EM	3,840,000	10.00	20.00	40.00	100	—

Y # 1.3 POLUSHKA (1/4 Kopek)

3,000 g. Copper. Ruler: Alexander II Obv: Toothed border.

Date	Mintage	F	VF	XF	Unc	BU
1858EM	—	5.00	10.00	20.00	50.00	—
1859EM	—	60.00	120	200	450	—
1861EM	192,000	7.00	12.00	25.00	65.00	—
1862EM	992,000	5.00	9.00	17.00	43.75	—
1863EM	300,000	8.00	15.00	25.00	50.00	—
1864EM	403,000	8.00	15.00	25.00	65.00	—
1865EM	12,000	5.00	9.00	17.00	43.75	—
1866EM	326,000	5.00	9.00	17.00	43.75	—
1867EM	82,000	12.00	20.00	50.00	115	—

Y # 1.4 POLUSHKA (1/4 Kopek)

3,000 g. Copper. Ruler: Alexander II

Date	Mintage	F	VF	XF	Unc	BU
1861EM	3,100,000	8.00	12.00	30.00	75.00	—

Y # 7.1 1/4 Kopek

3,000 g. Copper. Ruler: Alexander II Obv: Crowned monogram within sprays Rev: Value, date

Date	Mintage	F	VF	XF	Unc	BU
1867EM	12,000	25.00	50.00	100	125	—

Y # 7.2 1/4 Kopek

3,000 g. Copper. Ruler: Alexander II

Date	Mintage	F	VF	XF	Unc	BU
1867EM	12,000	25.00	50.00	100	125	—
Note: Mintage included in Y#1.3						
1868EM	700,000	5.00	20.00	20.00	50.00	—
1869EM	615,000	5.00	20.00	20.00	50.00	—
1870EM	425,000	5.00	20.00	20.00	50.00	—
1871EM	155,000	5.00	20.00	20.00	50.00	—
1872EM	540,000	5.00	20.00	20.00	50.00	—
1873EM	823,000	5.00	20.00	20.00	50.00	—
1874EM	340,000	5.00	20.00	20.00	50.00	—
1875EM	300,000	5.00	20.00	20.00	50.00	—
1876EM	—	—	—	—	—	—

Y # 7.3 1/4 Kopek

3,000 g. Copper. Ruler: Alexander II

Date	Mintage	F	VF	XF	Unc	BU
1867CTB	7.00	15.00	30.00	65.00	—	—
1868CTB	60.00	7.00	15.00	30.00	65.00	—
1869CTB	92.00	7.00	15.00	30.00	65.00	—
1870CTB	20.00	8.00	15.00	30.00	75.00	—
1871CTB	800.00	3.00	7.00	15.00	37.50	—
1872CTB	720.00	3.00	7.00	15.00	37.50	—
1873CTB	1,100.00	3.00	7.00	15.00	37.50	—
1874CTB	280.00	3.00	7.00	15.00	37.50	—
1880CTB	180.00	10.00	20.00	40.00	115	—
1881CTB	80.00	19.00	20.00	40.00	100	—

Y # 29 1/4 Kopek

3,000 g. Copper. Ruler: Alexander III

3,000 g. Copper

Ruler: Alexander II

Date	Mintage	F	VF	XF	Unc	BU
1867CTB	—	7.00	15.00	30.00	65.00	—
1868CTB	60,000	7.00	15.00	30.00	65.00	—
1869CTB	92,000	7.00	15.00	30.00	65.00	—
1870CTB	20,000	8.00	15.00	30.00	75.00	—
1871CTB Rare	—	—	—	—	—	—
1876CTB	800,000	3.00	7.00	15.00	37.50	—
1877CTB	220,000	3.00	7.00	15.00	37.50	—
1878CTB	1,100,000	3.00	7.00	15.00	37.50	—
1879CTB	280,000	3.00	7.00	15.00	37.50	—
1880CTB	180,000	10.00	20.00	40.00	115	—
1881CTB	60,000	10.00	20.00	40.00	115	—
1885CTB	60,000	10.00	20.00	40.00	115	—

МОНЕТЫ РОССИИ



RUSSIAN COINS

В. В. УЗДЕНИКОВ

МОНЕТЫ РОССИИ

1700 – 1917

V. V. UZDENIKOV

RUSSIAN COINS

1700 – 1917

Совместное советско-германское предприятие
«МЕЖНУМИЗМАТИКА»

The Soviet-German Joint Venture
«MEZHNUMIZMATIKA»

Издательство «ДАТАСТРОМ»
Москва • 1992

1757	0886	ПОЛУПОЛТИННИК ММД — МБ	POLUPOLTINNIK ММД—МБ	шнур cord		X-A/a
	0887	ГРИВЕННИК МБ	GRIVENNIK МБ	шнур cord		X-A/a
		5 КОПЕЕК	5 KOPECKS			
	0888	1) СПБ, диаметр монеты около 16,5 мм	1) СПБ, diameter approximately 16.5 mm	шнур cord	•	XI-A/a
	0889	2) СПБ, диаметр монеты около 14 мм ⁵⁰	2) СПБ, diameter approximately 14 mm ⁵⁰	шнур cord		XI-A/a
		РУБЛЬ	ROUBLE			
	0890	1) СПБ — BS — IM, портрет работы Скотта	1) СПБ—BS—IM, portrait by Scott	надп inscr		X-Г/a
	0891	2) СПБ — BS — ЯI, портрет работы Скотта	2) СПБ—BS—ЯI, portrait by Scott	надп inscr	•	X-Г/6
	0892	3) СПБ — TI — ЯI, портрет работы Иванова	3) СПБ—TI—ЯI, portrait by Ivanov	надп inscr	—	X-Д/6
	0893	4) СПБ — ЯI, без знака гравера, портрет работы Дассье	4) СПБ—ЯI, no engraver's mark, portrait by Dassier	надп inscr	÷	X-E/6
1758	0894	5) СПБ, без знаков гравера и минцмейстера, портрет работы Дассье	5) СПБ, no engraver's and mintmaster's marks, portrait by Dassier	надп inscr	÷	X-E/6
	0895	6) ММД — МБ	6) ММД—МБ	надп inscr		X-B/a
	0896	ПОЛУПОЛТИННИК ММД — МБ	POLUPOLTINNIK ММД—МБ	шнур cord		X-A/a
	0897	ГРИВЕННИК МБ	GRIVENNIK МБ	шнур cord		X-A/a
	0898	5 КОПЕЕК СПБ	5 KOPECKS СПБ	шнур cord		XI-A/a
		РУБЛЬ	ROUBLE			
	0899	1) СПБ — TI — ЯI, портрет работы Иванова	1) СПБ—TI—ЯI, portrait by Ivanov	надп inscr	•	X-Д/6
	0900	2) СПБ — TI — НК, портрет работы Иванова	2) СПБ—TI—НК, portrait by Ivanov	надп inscr	•	X-Д/6
	0901	3) СПБ — СЮ — НК, портрет работы Юдина	3) СПБ—СЮ—НК, portrait by Yudin	надп inscr	!!	079
	0902	4) ММД — ЕI	4) ММД—ЕI	надп inscr		X-B/a
		ПОЛТИНА	POLTINA			
	0903	1) СПБ — BS — ЯI	1) СПБ—BS—ЯI	надп inscr	•	X-Г/a

⁴⁰ 3-kopec coin and two varieties of grosh (Nos 0683 and 0684) were struck according to the non-realized project, worked out to elude cash crisis by means of introduction of cash silver coins of denominations lower than grivna. Besides, grosh No. 0684 testifies that an attempt to use a very low-standard alloy, at the same time increasing the weight of minor silver coins, was made. (We know of an earlier attempt of this kind, in 1714—see kopec No. 0552.)

⁴¹ This coin reflects an unsuccessful attempt to recommence the coinage of silver cash.

⁴² Coins Nos 0695—0699 are disapproved patterns of the new coins which were to have been issued at the accession of Anna Ioannovna. But the design of the reverse of roubles Nos 0695, 0696 and denominations of coins Nos 0697—0699 were rejected (regular coinage of polupoltinniks started only in 1739).

⁴³ Characteristics of portraits on the roubles and poltinas of 1734 have been proposed by M. Maximov. "Regal" portrait is known in several variations; terms "lyrical" and "idealized" refer only to the portraits on the coins on ill. 067—069 and 070. To identify a portrait of special design presented on coins Nos 0707, 0711 only ill. 064 and 065 are to be referred to for among ordinary portraits of 1733 pattern there are several which resemble it closely (the most distinctive feature is the form of a lock on the left shoulder).

⁴⁴ In the circular inscription on the obverse of the roubles and poltinas of 1735 pattern issued in 1734, the empress' title is abridged: "САМОДЕРЖ.", but on the obverse of the coins of this type issued in 1735—1737 the title is complete: "САМОДЕРЖИЦА". There were no such alterations in legends on roubles and poltinas of all other types.

⁴⁵ A pattern coin struck after non-realized project to change the design of grivenniks of 1731 pattern, which were struck from high-standard silver; these grivenniks were similar in appearance to base grivnas of 1726—1727, which produced difficulties when the Government decided to withdraw the latter from the circulation.

⁴⁶ In modern historical works the infant Ivan Antonovich, who was "reigning" in 1740—1741, is called Ivan VI, since the reckoning of Russian rulers named Ivan starts from Ivan Kalita, the duke of Moscow. But the coins present Ivan Antonovich as Ivan III—reckoning from the first Russian tsar Ivan the Terrible. Roubles Nos 0751, 0752 are disapproved patterns of new design coins of major denominations. Ornamented edge of roubles Nos 0751, 0758 and netted edge of poltina No. 0764 are explained by the permission given to the St. Petersburg Mint to use silver flans for Anna's coins with edges already fashioned for striking coins of Ioann III.

⁴⁷ Specimens of smooth-edged grivennik are trial impressions from the new dies.

⁴⁸ Among the roubles of 1742—1743 there are many overstrikes of Ioann III roubles. Sometimes we come across specimens with ornamented edge (No. 0799), or with edge inscription with the name of the mint other than one marked beneath the portrait of Elizabeth I (Nos 0771, 0774, 0780). All these coins are a flaw of manufacture.

⁴⁹ The characteristic feature of the Novodel specimens of this coin is the edge inscription the end of which overlaps the beginning, so that it looks like an abridged one (for example: "ПІТЕРБУРГСКОГО МОИЕТНОГО ДБ.")

⁵⁰ Beginning from July 1756 5-kopec coins were struck on flans of lesser diameter but more thick (the weight of the coins remaining the same) to prevent the premature wear of the dies resulting from the use of thin flans. It also permitted to keep the weight standard of 5-kopec coins more precisely; previously their weight was always being slightly exceeded.



⁵¹ Coins Nos 0914, 0915 were struck according to the project to fill up the gap between the denominations of polupoltinas and grivenniks to facilitate the change of money. The project was realized only in 1764. There is known a 15-kopec coin with a portrait of Elisabeth I and a mintmark ("ММД"). Its date cannot be established because the coin is worn.

⁵² All original coins of Catherine II have cord-like edge with incision inclined from the left up to the right. Only Novodels dated by the years of Catherine II's reign have incision inclined from the right up to the left.

⁵³ Original dies of donative rouble of 1762 struck in gold (No. 4203) were used for striking Novodels Nos 0926, 0932, 0933. For No. 0926 reverse die, for No. 0932—obverse die, for No. 0933 both dies were used.

⁵⁴ When patterns of new coins were examined at the accession of Peter III roubles Nos 0927, 0928 were rejected because of their unattractive design, 20-, 15- and 5-kopec coins were also not accepted for regular issue (Nos 0939—0943).

В. В. УЗДЕНИКОВ

ОБЪЕМ ЧЕКАНКИ РОССИЙСКИХ МОНЕТ 1700—1917



В. В. УЗДЕНИКОВ

**ОБЪЕМ ЧЕКАНКИ
РОССИЙСКИХ МОНЕТ
НА ОТЕЧЕСТВЕННЫХ
И ЗАРУБЕЖНЫХ
МОНЕТНЫХ ДВОРАХ
1700—1917**



Совместное советско-германское
предприятие «Межмузизматика»

Москва
1995

13. ВАРШАВСКИЙ МОНЕТНЫЙ ДВОР,

г. Варшава



Mennica Warszawska w 1819 r.

*Работал (в период нахождения
Польши в составе Российской им-
перии) с 1816 по 1864 г.*

Обозначения двора:
MW — Mennica Warszawska
BM — варшавская монета



48



49



50

Медь



51



52



53



54



55



56



57



58



59



פאלושקא דווארשא

114

ВЛАДИМИР РЗАЕВ

ЗАГАДКИ РОССИЙСКОЙ НУМИЗМАТИКИ

ТОМ 2

1282222

Четверка



ПЕРЕЧЕКАНКИ И ПЕРЕДАТИРОВКИ
ПОСТОРОННИЕ ИЗОБРАЖЕНИЯ
ГИБРИДНЫЕ МОНЕТЫ
ШТЕМПЕЛЬНЫЕ РАЗНОВИДНОСТИ
НЕОПОЗНАННЫЕ
НУМИЗМАТИЧЕСКИЕ ОБЪЕКТЫ
МОНЕТЫ-ПРИЗРАКИ
ЗНАК МИНЦМЕЙСТЕРА
МОНЕТНЫЙ ДВОР
ДЕНЕЖНОЕ ОБРАЩЕНИЕ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ОКРАИН
ПОРТРЕТНЫЕ МОНЕТЫ
НУМИЗМАТИЧЕСКИЕ
ЗАИМСТВОВАНИЯ
НАТУРНЫЕ ИЗОБРАЖЕНИЯ
ХРИСТИАНСКАЯ СИМВОЛИКА
КЛАД
ЮВЕЛИРНЫЕ ИЗДЕЛИЯ
СКРЫТЫЕ РЕДКОСТИ
НУМИЗМАТИЧЕСКИЕ ЗАБЛУЖДЕНИЯ
НАКАЗАНИЕ
ФАЛЬШИВОМОНЕТЧИКОВ
НУМИЗМАТИЧЕСКИЕ СЛОВАРИ
РУССКОЕ НУМИЗМАТИЧЕСКОЕ
ОБЩЕСТВО

Владимир РЗАЕВ

ЗАГАДКИ РОССИЙСКОЙ НУМИЗМАТИКИ

ФАКТЫ. ИССЛЕДОВАНИЯ. ВЕРСИИ

Том II

Москва

«Хобби Пресс»

2011

к нему. Бытовавшее мнение, что медные монеты отчеканены из чистой меди, опровергается.

Видимо, в металле (меди), поступавшем на Екатеринбургский монетный двор, иногда бывало повышенное содержание других металлов, но иногородные включения попадали в состав сплава и при металлургических процессах. (По данным *А.В. Храменкова* и *Г.С. Евдокимова*, очень разнородны, например, сплавы, из которых чеканили «медные» монеты Петра I.) Единичные исследования химического состава магнитных медных монет, проведенные в Екатеринбурге по инициативе *С.В. Булатова*, показали незначительное присутствие в них цинка и железа. Проявление магнитных свойств отмечается примерно у одной из тысячи или более медных монет ЕМ. Причины возникновения подобных свойств пока не выяснены.

Свойством притягиваться к магниту обладают и некоторые *низкопробные серебряные монеты специальных выпусков*, отчеканенные на разных монетных дворах. Обнаружены 2-копеечник для прибалтийских провинций 1757 (Московский двор), 6-грошевики и 3-грошевик для Пруссии 1761 (Кенигсбергский и Московский), 5-грошевик для Польши 1819 (Варшавский). Содержание серебра у них — от 19 до 38%, основным компонентом в этих сплавах является медь, которой, видимо, сопутствовали другие химические элементы, обуславливающие проявление магнитных свойств. Еще Б. фон Ауэр писал: «Многие русские платиновые монеты, особенно раннего периода чеканки, реагируют на сильные магниты и даже намагничиваются». (По П.Г. Соболевскому, в составе самородной платины в среднем 76,4% платины и 11,7% железа.)

Серебряные 5-копеечники 1755–1761 и копейки 1755–1757 имеют на аверсе и реверсе весьма сходное изображение. По объяснению В.В. Узденикова, для снижения нагрузки на штемпель использовался такой технологический прием, как разворот осей аверса и реверса на 180°, то есть 14. Нагрузка при чеканке распространялась равномерно и срок работы штемпелей увеличивался. *Г.С. Евдокимов* полагает, что разворот сделан, чтобы запутать фальшивомонетчиков, но ведь при низкой, 8-рублевой стопе медных монет, угрозы подделки не было, так что, по-моему, прав В.В. Уздеников.

При чеканке пятачков в 1756 уменьшили, кроме того, и диаметр — с 16 до 13,5 мм. Монетный кружок стал толще почти в полтора раза, и это еще больше снизило нагрузку на штемпеля. Представленные здесь 5-копеечники демонстрируют эффект такого шага, даже несколько усиленный из-за нестандартной массы обеих монет. Причем круп-



ноформатный экземпляр, по стечению обстоятельств, оказался с меньшей массой — 0,9 г вместо 1,2 г (минус 25%), а малоформатный — с большей, 1,6 г (+30%), что лишь усиливает контраст между ними по толщине.



Медные монеты с нестандартной массой в огромном количестве попадали в денежное обращение с первых лет петровской денежной реформы. Однако невозможно отделить преднамеренно отчеканенные монеты с нестандартной массой от обычных в эпоху, когда шла чеканка вне кольца и монетные кружки не имели идеальной цилиндрической формы. У различных вырубных штампов, предназначенных для получения монетных заготовок одного номинала, диаметр мог немного различаться, и вес монет мог неизменно меняться. Это явление хорошо объяснил В.В. Уздеников в статье «Медные монеты XVIII–XIX вв. с нестандартной массой» (сборник «Монеты России XVIII — начала XIX века». М., 1994). Особенно хорошо заметны такие отклонения, например, у елизаветинских монет образца 1757 и некоторых сузунских монет 1839 (1/2 копейки с толщиной 2-копеечника или 1/4 копейки с толщиной, как у копейки).

Image, History, and Politics

The Coinage of
Modern Europe

PAUL D. VAN WIE

UNIVERSITY PRESS OF AMERICA®

Empire, several distinctive monetary systems maintained a separate identity during the nineteenth and early twentieth centuries. From 1809-1917, Finland enjoyed a special constitutional status within the Empire and after 1860, its own currency. For a time in the early nineteenth century Poland possessed similar privileges. And in Central Asia, Russian imperialism found it expedient to grant "protectorate" status to certain previously independent states. These too retained their own currency even as the ruble became an accepted means of exchange.

The fact that several separate, non-Russian currency systems continued to exist is an indication that imperial Russia was not simply a monolithic state. Within the tapestry of nations and kingdoms which made up the Empire, certain entities were able to retain a degree of autonomy or separate identity after Russian conquest. And though imperial policy sought to "Russify" the disparate regions of the Empire, those efforts were to fail in the long run.

Poland

הסבר היסטורי להטבעת מטבעות בווארשא

In the eighteenth century much of the former Kingdom of PolandLithuania was absorbed by the Russian Empire. Russia participated in the 1772, 1793, and 1795 partitions of Poland, and at the Congress of Vienna in 1815 Russia received the largest portion of Poland. This Polish territory awarded to Russia was called "Congress Poland"; it was supposedly a "kingdom" with Czar Alexander I as its king. Alexander took his position as King of Poland seriously. He was actually crowned and his coat of arms "bore the blazons of Moscow and Poland over the Russian eagle."³¹

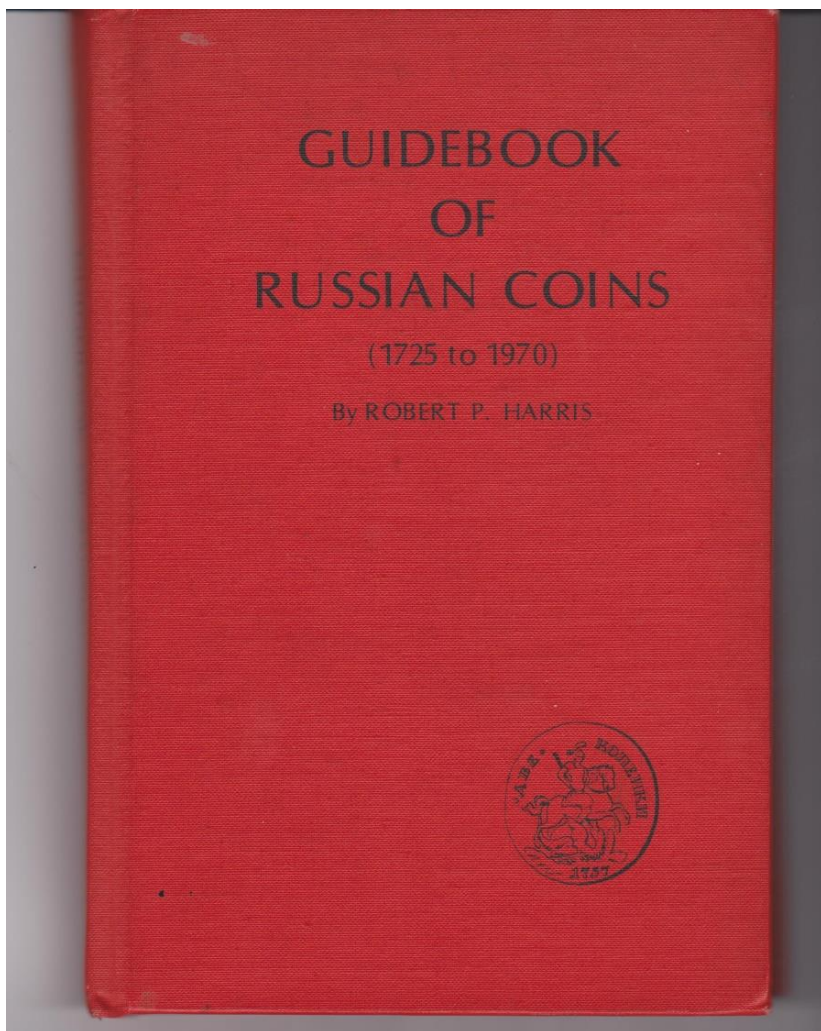
In 1816, Alexander initiated a new coinage for his Polish kingdom, expressed in traditional Polish units of thirty *groszy* equaling one *zloty*. One zloty, incidentally, was equivalent to fifteen Russian kopecks, "a relationship of long standing."³² The denominations on the coins were specifically *grosze Polskie* (Polish groszy) or *zlotych Polskich* (Polish zloty).³³ The pieces generally carried the Russian eagle, with the draped arms of the Kingdom of Poland (the white eagle) superimposed. The portrait issue of Alexander I (1816-1825) used the title "Alexander I Emperor, Autocrat of the whole Russia, King of Poland."³⁴ Significantly all inscriptions appeared in the Polish

language, a recognition of Polish national identity.

When Alexander I died in 1825, his successor Nicholas I curiously continued to use Alexander's portrait on the Polish coinage. Portrait issues of 1826-1834 included the dead czar's effigy with the inscription "Alexander I, Russian Emperor, Recreator of the Kingdom of Poland; Nicholas I, Emperor of the Whole Russia, Ruling Polish King."³⁵ Such coins reminded Poles that Russia had indeed "recreated" Poland, but in truth Poland chafed under Russian domination. In 1831, the Poles rebelled against Russian rule. Though the rebellion was brutally suppressed the rebels did have time to issue a set of their own coins, each displaying the joint emblem of the Kingdom of Poland and the Grand Principality of Lithuania. Not surprisingly the Russian eagle was repudiated. The coins bore the inscription *Królestwo Polskie* (Polish Kingdom) with some carrying the motto *Boze Zbaw Polske* (God save Poland).³⁶

After the rebellion of 1831, some changes were made in the coinage of Congress Poland. In 1835 the word "Polish" was discontinued on small-value circulating coins; mintage of large silver coins with specifically Polish designs had ended a year earlier.³⁷ In their place, Russia introduced a hybrid Russo-Polish coinage. These coins carried dual values, "20 Kopecks, 40 Groszy," for example. They were more Russian than Polish, however, for they carried the Russian eagle (without the Polish arms) and all inscriptions save the value in Polish zloty were in Russian.³⁸ The hybrid coins appeared to be a transitional device toward a wholesale introduction of standard Russian coinage, which turned out to be the case since the life of the series totaled only eighteen years.³⁹ As the Russian Empire stepped up its policy of Russification in Poland, coins emblematic of a distinctive Polish identity were discontinued. The final distinctively Polish issues were minted in 1841, and the last of the hybrid Russo-Polish coins appeared in 1850.⁴⁰ Standard Russian imperial issues became the norm as the Russian rulers sought to obliterate Polish language and culture, and even the name "Poland" itself. There would be no new distinctively Polish coins for nearly seventy years until after the collapse of the Russian Empire.

תצלום מספר A Guidebook to Russian Coins 1725-1970 by Robert P. Harris
ר"ת מאנגלית- 'גר"ק'



רואים איך בחדא מחתא הוא מביא את אותו קוטר מטבע הפיטאצאק מכסף
בכל השנים 1755-1761 באותו שיעור של 16.5 מ"מ וזה נוגד המציאות כמו
שהארכנו בכ"ז בהמאמר.

ELIZABETH PETROVNA		Copper	(1741-61)	
5 KOPEKS cont.	Mintage		Fine	ExFine
68. Moscow- MM				
1758	---		\$10.00	\$20.00
1759	11,836,941		12.50	25.00
1760	---		17.50	35.00
1761	---		25.00	50.00
69. StPetersburg- CPM				
1757	N		-Rare-	
5 KOPEKS (16.5mm)	Silver			
				
70. StPetersburg- CPM				
1755	540,000		7.50	12.50
1756	905,000		7.50	12.50
1757	3,499,094		7.50	12.50
1758	3,577,000		7.50	12.50
1759	881,800		7.50	12.50
1760	420,000		7.50	12.50
1761	300,000		9.00	16.50
GRIVENNIK (20mm)				
				
71. Moscow (no mintmark)				
1742	560,000		6.50	11.00
1743	206,500		7.50	12.50
1744	1,420,804		7.50	12.50
1745	730,000		6.50	11.00
1746	870,000		7.50	12.50
1747	2,210,002		7.50	12.50
1748	3,265,000		6.50	11.00
1749	100,000		10.00	18.50
1750	200,000		7.50	12.50
1751	1,395,000		6.50	11.00
72. Similar, Moscow with mintmaster initials				
1751 A	ia		8.50	15.00
1752 E	248,400		7.50	12.50
1752 IW	ia		8.50	15.00
1753 IN	510,000		7.50	12.50
1754 IN	835,002		7.50	12.50
1754 ME	ia		8.50	15.00
1755 ME	65,000		15.00	27.50

מוצאי ש"ק אור ליום ז' אייר כ"ב למ"טמונים ה'תשע"ו

כבוד הרה"ח מוהר"נ שיחי גורביץ.

שלום וברכה.

קיבלתי מכתבכם הארוך והמפורט, הכתוב בטוב טעם ביותר ובאופן מכובד – וחשוב לי להעיר, שמאד נהניתי לקרוא דבריך, שנכתבו באופן שאינו מצוי בזמננו. שלמרות שהטרה היא הוכחה והשגה על מה שכתבתי והנהגתי בתפוצות אני"ש בנדון, מ"מ שכתבת בצורה יפה שכזו – הבאת **כל החומר** בנושא, לא רק את המוכיחים שיעור הגריס כדעת הגר"ח נאה = 14 מ"מ קוטר. אלא גם את המטבעות בימי הקיסרית וכו' וגם מטבע הפאלושקע המסוימת – שמידתם 16.5-17 מ"מ. והארכת בסברות חכמות שיש להם בהחלט מקום בהבנה לקבלם, ונקודת הענין היא: שעל אף שהיו מטבעות בשיעור שכתבנו אנו, מ"מ נראה לכם שהמטבע ששיער אדה"ז והצ"צ הם דוקא אלו בעלי ה-14.5 מ"מ ולא אלו בעלי ה-17 מ"מ למרות שאכן היו שכאלו.

והנני להשיב על דברייכם, ובקצרה עכ"פ – והוא:

שמכיוון שאיך שלא יהיה, הרי אין בכל דבריך משום **הוכחה ודאית** אלא **סבירות גבוהה יותר**. ובכגון דא לשון הפוסקים הוא, שמידי ספק לא נפק. ואם אכן נסכים שספק הוא, נשאלת השאלה כיצד עלינו להכריע בספר הזה. כלומר, האם ניתן **להקל ולטהר** עד 17 מ"מ מספק או שאדרבה מחמת הספק צריך לפסוק **כדעה המחמירה** – ובפרט שעל פי הדברים שכתבת, הסבירות נוטה לצד זה של הספק.

ולעני"ד נראה, שבהבט אל מה שכתבו **כל הפוסקים הקדמונים** – ומכללם המעיל צדקה, שאדה"ז עצמו פסק כדבריו בשו"ע שלו – שנעלה מכל ספק שגם מאף אחד מהם לא נעלמה חס ושלום המשנה [או הברייתא] המפורשת בתיאורו של ה"גריס הקילקי", שהיא זו שעל עור האדם בשטח של **ריבוע 6X6 שערות עם הרווחים** שביניהם וכו'. וכפי שמספר הצ"צ בשם דודו, שציווה עליו אדה"ז לגלח שער פרק היד ולמדוד את שיעור הני"ל. ופשוט כביעתא בכותחא, שכל הפוסקים הללו לא השתמשו ברוה"ק.. לקבוע שיעור הגריס שנוגע להלכה למעשה בטהרת בנות ישראל! וכל אחד ואחד שכתב השיעור, מדד היטב בשערות וכו' כני"ל. ועכ"ז הגיעו לשיעור 19-20 מ"מ כמו שכתבתי בשם חלק קטן מהם בספרי שם.

וכאן הבן שואל: מוצאים אנו בחז"ל שמשתמשים **בהגיון ובסבירות לטעות**, וכפי שמצינו בנוגע לס"ת במס' סופרים [פ"ג ה"י] "יספר שיש בו טעות אל יקרא בו, וכמה יהיה בו? שלוש בדף..". ובמס' בפסחים [י"א ע"ב י"ב ע"א] "אדם טועה בחצי שעה.. שעה חסר משהו.. שתי שעות חסר משהו.. שלוש שעות חסר משהו..". וכיו"ב בסנהדרין ועוד.

ואם כן, היתכן שכל גדולי ישראל האמיתיים מדור דור [כולל אדה"ז עצמו שפסק כדבריהם] שישגו ויעשו טעות כל כך עצומה, לשגות בין שיעור **14 מ"מ ל-20 מ"מ**!!!! הרי לומר כן הוא כל כך מושלל ולא מתקבל, עד שיורשה לי לומר שזה ממש בגבולות האבסורד.. משא"כ אם הטעות היא בין 19-20 ל-17 בזה יש בהחלט מקום לומר שאדה"ז לאחר זמן עשה **עבודה יסודית יותר**, כפי שמפרט **בגילוח שערות זרועו** של מהרי"ל למען הדיוק המושלם, והזמנת ר' ראובן

הסופר ש"מ **מומחה להעמיד המחוגה** וכו', שהפוסקים שלפניו לא הגיעו לדרגת דיוק שכזו ואילו הוא שמצא את שיעור המדויק – אכן עקב כך חזר בו וכו'.

במילים ברורות יותר: הסבירות שכל הפוסקים – שבחלקם הגדול נראה ברור שעשו את הברור בעצמם [וכפי שרואים שיש שכתבו 19 מ"מ ויש שכתבו 20 וכו"ב] – ישגו ויטעו בדבר הנראה לעין שכה, **בהבדל עצום כל כך**, זה נראה **בלתי אפשרי**! ואתם שיש לכם את המטבעות המדוברים, תשימו אחד ליד השני מטבע שקוטרו 20 מ"מ ליד מטבע שקוטרו 14 מ"מ [או שתציירו עיגולים בקוטרים הלל אחד ליד השני] ותראו בעצמכם האם יש מקום לשגות ולטעות עד כדי כך – אפילו לפני שהגיע אדה"ז עם מדידתו היסודית והעמידם על דיוקו. משא"כ עיגול בקוטר 17 מ"מ לעומת 20 מ"מ, ובפרט אם לא היה להם מעמידי מחוגה מומחים כמו ר' ראובן הסופר [ואולי לא גילחו שערות הזרוע וכו"ב] אכן יש מקום להבין שאכן תקרה שגיאה וטעות שכזו. וכפי שכבר דוד המלך ע"ה התאונן "שגיאיות מי יבין..." וגו'.

ולאור כל האמור: למרות דבריכם הנפלאים והמפורטים, וההוכחות השכליות והמעשיות המוחכמות שהבאתם כאמור לעיל. אני על משמרתי אעמודה, ובעזרת השי"ת שיצלנו מכל שגיאה וטעות נמשיך לשער במבטע הפיאטצ"ק והפלושק"ע שקוטרם קרוב יותר לדעת הפוסקים וכו'. וידעתי גם ידעתי, שאפשר להתווכח בהנחה האמורה ולדרוש להחמיר ולא להקל וכו' – אבל בכלל קיי"ל ש"בכתמים שומעים להקל", הרי שבכללות דיני טהמ"ש נאמנים עלינו דברי המהרש"ם בשו"ת שלו בשם שו"ת דבר שמואל [אבוהב] שיש להקל ככל האפשר כדי למנוע מצבי פרישות שעלולים לגרום לעינינים המעכבים את הגאולה כפי שכותב שם. ואם בדורותיהם כתוב לנהוג כן, על אחת כו"כ בדורנו שבידעי ומכירי אפס קציהו בעוני עמי בפתיחות לתשוקות ותאוות באופן מבהיל וכו' - הרי שאין ספק שאם יש רק מקום להקל יש לעשות כן.

אגב, קשה לי להאמין שכפי שכתבתם הרב העלער מחמיר לשער 14 מ"מ שיעור הגריס. בשעה שמקיל בדין **הקינוח** להחשיבו **ככתם**, ובמילא לטהרו על צבעוני ואינו מק"ט. ונסמך על מש"כ אדה"ז בשולחנו, למרות שלעת זקנותו [במהדו"ב] חזר בו ומחשיבו **כראיה** שאין להקל בכל אלו! ויסוד דבריו, שמוכן לקחת על עצמו אחריות לפסוק כאדה"ז בצעירותו. ומדוע שבהא דשיעור הגריס לא יקבל את דעתו בצעירותו ויקל עד 19-20 מ"מ??

בכבוד ובברכה ובתודה על החומר המפורט החשוב ששלחתם אלי

יקותיאל פרקש